

Kaesz Gyula, a tervező
és pedagógus
(Kiss Éva) 2

A tanítványok emlékezéseiből
(Fekete György, Lossonczy Tamás,
Alexander Bodon, Juhász László,
Hornicsek László
– összeállította K. É.)..... 9

Kaesz Gyula, a grafikus
Haiman György (1914–1996)
tipográfus visszaemlékezése
tanárára
(Közreadja K. É.)..... 15

Kaesz Gyula a kortárs szemével
P. Szabó Éva (1910–1997)
textiltervező vissza-
emlékezése 22

Modern otthon a Sas-hegyen:
Kaesz Gyula Lengyel-villája
(Sztankovics Sarolta) 30

Kaesz Gyula és a Nemzeti
Takarékpénztár székházának
építése
(Malustyik Mariann)..... 39

A Bútor folyóirat és szerkesztője
(Horányi Éva) 47

Lukáts Kató és Kaesz Gyula közös munkái
(Egger Zsófia) 51

HÍREK 58

MAGYAR IPARMŰVÉSZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS

Kaesz Gyula: Újévi üdvözlőkártya, 1929 /
Gyula Kaesz: New Year card, 1929

Repró: Soltészné Haranghy Ágnes

Joint works by the artist couple
Kató Lukáts and Gyula Kaesz (Zsófia Egger) 51

NEWS 58

Gyula Kaesz, the designer and
the pedagogue (Éva Kiss) 2

Students sharing memories
of their outstanding professor
(György Fekete, Tamás Lossonczy,
Bodon Alexander, László Juhász,
László Hornicsek
– compiled by É. K.) 9

Gyula Kaesz, the graphic designer
Typographer György Haiman's
(1914–1996) reminiscences
of his professor
(Published by É. K.) 15

Gyula Kaesz through the eyes of
a contemporary. Reminiscences
by textile designer
Éva P. Szabó (1910–1997) 22

A modern home on Sas Hill
– the Lengyel Villa by Gyula
Kaes (Sarolta Sztankovics) 30

Gyula Kaesz and the building
of the National Savings Bank
headquarters
(Mariann Malustyik) 39

Editor of the periodical *A Bútor*
(Éva Horányi) 47

Kaesz Gyula a tervező és pedagógus

120 éve született és 50 éve halt meg Kaesz Gyula. Építész volt, belsőépítész, az emberi környezet formálója, könyvek, plakátok tervezője – és elsősorban nevelő. Több nemzedék tervezőművészei kaptak tőle útravalót, s lettek iparművészek, szobrászok, festők, építészek, díszlettervezők.

A jubileumi év alkalmával a Magyar Művészeti Akadémia támogatásával Kaesz Gyulának a Magyar Építészeti Múzeumban őrzött hagyatékából kiállítást rendeznek június 8. és 25. között a FUGA Budapesti Építészeti Központban, a *Magyar Iparművészet* folyóirat pedig ezzel a számával szeretne reá emlékezni.

„A ház problémája a kor problémája...”

Le Corbusier

■ Kaesz Gyula (1897–1967) életének hetven éve súlyos történelmi és politikai válságok között zajlott. A két világháború, a forradalmak, a fasiszmus és az ötvenes évek próbára tették mindenkit, aki akkor élt.

Ennek ellenére mindenkor sikerült megőriznie az emberség és a bölcsesség többletét, ami olyan gazdag erőforrással szolgált, hogy jutott belőle mindenkinek, aki a közelébe került. Lénye tele volt szeretettel, türelemmel, így emlékeznek rá valamennyien, akik ismerhették. Mi, az utódok, akik csak hallomás vagy írárok alapján idézhetjük fel szerény alakját, szintén kapunk tőle útravalót. Munkáit és pályáját figyelve újra és újra rádöbbenünk arra, hogy tanítása mennyire érvényes ma is. Arra figyelmeztet, hogy a környezet az emberért van, s hogy az emberhez méltó otthon és a jó, praktikus használati tárgyak mindenkire való eljuttatása társadalmi feladat.

Tanulmányait az Iparművészeti Iskolában végezte 1917-ben, Györgyi Dénes osztályában. Mellette lett óraadó tanár a belsőépítész tanszakon 1919-ben, de tanárként tevékenykedett még 1945 után is, a felsőfokú oktatási szintre emelt Iparművészeti Akadémián, majd 1948-tól a Magyar Iparművészeti Főiskolán, amelynek 1952-től 1958-ig főigazgatója volt.

Kaesz Gyula pályájának kezdő éve a századelő pezsgő szellemi atmoszférája utáni években, a vesztes háború és a Monarchia széthullása utáni depresszió légkörében zajlottak. Ő a múlttal szembeforduló új törekvések, az avantgárd mozgalmak helyett a kipróbált értékek útját választotta, az Európa-szerte terje-

dő Werkstätte-gondolatot, a mives kézművesmunka becsületét, mely a hozzánk oly közel fekvő és hanyatlásban is tündöklő, internacionális légkörű császárvárosból, Bécsből sugárzott át hozzánk. Egész életén át hangoztatott elve volt a „kvalitásmunka” követelése, ami kétségtelenül a kézművesiskola, vagy ha úgy tetszik, a 19. századi gyökerű műhelymunka eredménye. A magas minőségű kézművesmunka előképét a 19. század eleji biedermeierben látta.

Már könyvének első kiadásakor, 1962-ben így vallott erről: „*Számunkra a biedermeier stílus sok értékes tanulságot nyújt. Megismerjük általa, hogyan rendezkedik be egy kor a saját szerény eszközeivel, és adja ezzel életformájának pontos kifejezését: hogyan élteti tovább és hogyan formálja át egyben a saját igényeinek megfelelően a készen kapott nyomasztó hagyományt. A biedermeier kor bútorai már felismerhetjük mai típusaink legtöbbszörét. Soha eddig bútort ennyire »bútorszerűen«, vagyis építészeti formáktól és idegen dekoratív technikáktól mentesen még nem alakítottak. A fő hangsúly itt a minél kényelmesebb és kedélyesebb formán és a kifogástalan asztalosmunkán van.*”¹

Valamivel később Georg Himmelheber művésztörténész, a bútorokkal foglalkozó szakirodalom egyik jelentős képviselője, így írt erről a jelenségről: „*A biedermeier a polgárok által, a polgárok számára teremtetett stílus. A biedermeiert megelőző empire kor gyakorlatától eltérően nem építészek, hanem maguk az iparosok készítették a bútorok terveit is. Így a biedermeier stílus egyik leglényegesebb vonása a kézműves jelleg, a maga előnyeivel és korlátaival.*”²

Az anyag tisztelete, a mesterség megbecsülése mellett Kaesz Gyula tervezői munkáját mélységes huma-

Kaesz Gyula:
Füles karosszék /
Gyula Kaesz: Armchair
[cca. 1940]
feketére pácolt diófa
(magántulajdon) /
ebonized walnut
(private collection)
[95x44x42 cm]

Fotó: Szalátnay Judit

nizmus jellemezte. Szóban és írásban vallotta, hogy a lakás az emberért van, tehát az embert kell hogy szolgálja. Így tárgyait is a lakók igényei szerint kell kialakítani. Ő volt az, aki nálunk is bevezette a „lakószoba” fogalmát, s a régi háló, ebédlő és a többi speciális rendeltetésű szoba megszüntetésére törekedett. Ennek berendezéséhez a legalkalmasabbnak az egyes bútorokat tartotta, azaz a darabonként vásárolt bútorokat, amelyeknek számát a szükségletek változásával

növelhetjük, vagy csökkenthetjük. Tehát elvetette a garnitúrák használatát.

Elsőrendű fontosságúnak a különböző kényelmes székeket, karosszékeket tartotta, amelyek a munka, a pihenés, az étkezés, a társalgás céljait szolgálják. Ülőbútorai az életfunkciók és az emberi test arányainak tanulmányozásáról árulkodnak. A háttámlák kicsit ívesek, szinte körülölelve a benne ülőt. A karfák kényelmesek, jól méretezettek, végződésük mindig ad

**Nappali szoba
berendezése**

**Kaesz Gyula által
tervezett különféle
ülőbútorokkal /
Sitting room interior
with seats designed
by Gyula Kaesz**

egy kis kiszélesedő, legömbölyített támaszt a kezeknek, ezekben a karosszékekben jól esik a pihenés. A színek derűsek, de soha nem harsányak. A szürke vagy

a drapp leginkább közintézmények helyiségeiben fordul elő. Lakásokban gyakoriak a sárgák, a világoszöldek, a fekete-fehér szövésű bútorhuzatok, melyek a

**Kaesz Gyula: Karosszék /
Gyula Kaesz: Armchair**

*1930-as évek eleje,
cseresznyefa
(magántulajdon) /
early 1930s,
cherry wood
(private collection)
[79x57x66 cm]*

Fotó: a cikk szerzőjétől

jól megválasztott faanyagok felületének színeivel összhangban vannak. A kárpitozott ülőbútorok többségének kiemelhető ülő- és hátpárnája van, ami fokozta a kényelmet, segítette a bútorok kezelhetőségét, tisztán tartását, a huzatok egyszerűbb felújítását. Karosszékei, támlásszékei gyakran léces háttámlájúak. Úgy látta, hogy a különböző méretű és színű ülőbútorokból a lakószobákban kedélyes sarkok alakíthatók ki, amelyek kényelmesebbek és változatosabbak, mint az unalmas garnitúrák.

Hasonlóan átgondolásra buzdított a tárolóbútorok ügyében is. A tárolásnál is az emberi arányok, az ember szükségletei lehetnek csak mértékadók. „A szekré-

nyeket elsősorban vissza kell vezetni az emberi alpméretekre (Grundmasse) a kártékony architektonizálás helyett. Tessék végre elbinni, hogy a szekrény nem architektúra! [...] Mindent újra kell megmérni. [...] A beépített szekrény az igazi lakáskultúra számára jelentős modern vívmány. Bevezetésétől a lakás egész struktúrája megváltozna.”³

Ezeket a problémákat oktatási módszerébe is beépítette. Lossonczy Tamás, tanítványainak egyike, aki később kiváló festőművész lett, így emlékezett erre: „[...] első feladatomban konyhai edényszekrény tervezése volt. Számba kellett venni a két ember részére szükséges csészéket, tányérokat, tálakat, és az összes edényről bemére-

Kaesz Gyula:
Pihenőszék /
Gyula Kaesz:
Repose chair

[cca. 1938]
cserezsnyefa

(Iparművészeti
Múzeum, Budapest) /
cherry wood

(Museum of Applied
Arts, Budapest)
[84x61x142 cm]

Kaesz Gyula:
Írószekrény.
Intarziaterv:
Lukáts Kató.
Kivitelezés: Nagy Antal
bútorgyára /
Gyula Kaesz: Writing
cabinet. Inlay design:
Kató Lukáts.
Manufacturer:
Antal Nagy
Furniture Factory
[1935] *diófa borítás,*
különféle
fából való berakás
(Iparművészeti
Múzeum, Budapest) /
walnut covering,
inlay of different
woods (Museum of
Applied Arts,
Budapest)
[114x99,8x44,5 cm]

Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

Kaesz Gyula: Írószekrény / Gyula Kaesz: Writing cabinet

[cca. 1935] diófa, felső ajtók: kutya bőr borítás (magántulajdon) / walnut, upper doors: dogskin covering (private collection) [160x80x50 cm]

tezett rajzot készítenem, amelyeket logikus sorrendben polcokra, fiókokba helyeztünk. Így elkerültük a túlméretezést, mindennek megvolt a helye. [...] Utána részletesen megterveztük az asztalosmunkát. A funkció és a szerkezet foglalkoztatott bennünket. [...] Célja volt, hogy mindnyájunkban azt tudatosítsa: a mi feladatunk nem egyszerűen szép vagy hasznos holt tárgyaknak a tervezése, hanem az ember életét befolyásoló környezet alkotóelemeinek és szerencsésebb esetben átfogó egészének a tervezése.”⁴

Kaesz Gyula munkásságában a célszerűségekre való törekvés idővel egyre szembetűnőbb, de az olykor rendkívül szigorúan megszerkesztett elemeket elegáns ívelésű vonalak, finom hajlatok oldják. A konstruktív gondolatnak egyfajta humanizálásával találkozzunk itt, ami igen jellemző művészetére. Egyetlen pillanatra sem tévesztette szem elől az embert, akinek számára tárgyait létrehozta, és akit környezetteremtő munkájával segíteni akart.

A tárgyat szellemi értékek hordozójának tekintette, üzenetnek, találkozásnak. Azok közé a nagy álmodók közé tartozott, akiket a 20. század megsokasodó technikai lehetőségei sem tudtak megfosztani a játék, a stilizálás örömetől. Hitte, hogy egy szék karfájának szoborszerűen szép kialakítása nem csupán kényelmi szempontot szolgál, hanem a szellem szükségleteit is, és hogy a művészet legfőbb feladata ezeknek az igényeknek a szolgálata.

KISS ÉVA
művészettörténész

Jegyzetek

1. Kaesz Gyula: *Ismerjük meg a bútorstílusokat*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1978, 174. A könyv először 1962-ben jelent meg, akkor *A bútorstílusok* címmel.
2. Georg Himmelheber: *Biedermeier bútorok*. Corvina Kiadó, Budapest, 1982, 17.
3. Kaesz Gyula: Szekrénybútor-problémák. *Tér és Forma*, 1935, 241.
4. Elhangzott 1987 decemberében az Iparművészeti Múzeumban, a Kaesz Gyula 90. születésnapja alkalmából rendezett emlékülésen, Lossonczy Tamás előadásában. Kézirat. Kiss Éva tulajdona.

Foto: Szalatnyay Judit

A tanítványok emlékezéseiből

■ Kaesz Gyula pedagógusi munkájának legfőbb bizonyítéka volt, hogy több terület számára tudott alkotó embereket nevelni, akiknek életre szóló úttravalót adott.

Tanítványai között több nemzedék iparművészeit megtaláljuk, de az ő irányítása alatt bontogatták szárnyukat olyan művészek, mint a Svájcban elhunyt kiváló szobrász,

Kemény Zoltán, vagy Haár Ferenc, a világszerte ismert fotóművész, de innen indult el Itália felé Amerigo Tot is. A teljes névsort – mivel több évtizedes tanári pályáról van szó – összegyűjteni lehetetlen. De álljon itt néhány azoknak a soraiból, akik leírták, milyen sokat kaptak egykor a Tanár úrtól.

Kaesz Gyula az Iparművészeti Iskolában az 1930-as években. A háttérben hallgatói munkák / Gyula Kaesz at the School of Applied Arts in the 1930s.

In the background: students' works

archív fotó (Magyar Építészeti Múzeum, Budapest) / archive photo (Hungarian Museum for Architecture, Budapest)

Fekete György (1932) belsőépítész Intermezzók Kaesz Gyuláért címmel idézte fel alakját:

„A pedellus. Egyik osztálytársam 1952 nyarán csapzottan berobban a Kinizsi utcai iskolakapun, és harsányan leszólítja az első gyanútlan szembejövőt imigyen: hé, pedellus úr, merre van a főigazgatóság? Balra felmegy, átesik a nagyajtón, és szemben a sarokban – jön az udvarias válasz. A fiút a titkárságon leültetik – csilapodjék addig is az istenadta, míg kiadhatja, ami benne feszül. Kisvártatva belép a pedellus és besétál a hatalmas kétszárnyas diófa ajtón a feliratos belső szobába. Utána tessékelik. Hebegés, krákogás, izzadságos sapkagyűrögetés. A pedellus türelmesen hallgatja, és elkönyveli magában, hogy ez a szánalmas dadogás

valami szóban előadott fellebbezésféle a felvételi vizsga után kapott írásos elutasítására. Hosszú, sorsfordító csend. A bútorok pattognak, az Üllői úton elhúz egy autóbusz. Majd váratlan szelídséggel jön a legvalószínűtlenebb válasz: mégis felveszem. Miért, zuhan ki a kérdés a kétméteres óriáscsecsemőből. Már kicsit rövidebb a csend: – mert Magának most van mit jóvátennie. Takácsra ezután kemény négy év következik... Az ötödik már az USA-ban éri. Kitűnő festő lesz, bár belsőépítésznek tanult. Sok-sok éve, ha teheti, nyaranként újra benéz a kopott Kinizsi utcai iskolakapun, mintha a pedellust...

[...]

Kései gyász. Felemelték, megítélték, kitüntették,

Kaesz Gyula:
Díszdoboz /
Gyula Kaesz:
Ornamental box

[1923] fa,
esztergályozott, festett,
magasság: 24 cm,
talp: Ø 5 cm
(Iparművészeti
Múzeum, Budapest) /
wood, turned, painted,
height: 24 cm,
bottom: Ø 5 cm
(Museum of Applied
Arts, Budapest)

Kaesz Gyula
hallgatóival az Ipar-
művészeti Iskola tan-
termében az 1930-as
években / Gyula Kaesz
with students in a
lecture room at the
School of Applied Arts
in the 1930s

archív fotó (Magyar
Építészeti Múzeum,
Budapest) / archive
photo (Hungarian
Museum for
Architecture,
Budapest)

negligálták – ne cifrázzuk –, meg is rugdosták. Amikor életműve beérett, Rá az éppen akkor született gyalázatos három T közül a tűrés vonatkozott. Mert nem tudott igazodni ingatag értékekhez, tudván, hogy Ő mindig ugyanaz, csak a világ fordul fel bolondul körülötte. Ne is feledjük kimondani, félig elfelejtve halt meg. Lelkiismeretünket nem kis büntudattal igazítjuk most Hozzá. Nem is lesz elég, hogy eszünkkel feltámasszuk, műveit újraértékeljük, zártságát megkésve feloldozzuk, mosolygását megidézzük. Szeretni kellene végre. Őt utólag, egymást, amíg lehet. Ez volna érte az egyetlen méltó rekviem. (1987)”¹

Lossonczy Tamás (1904–2009) festőművész írta:

„Hálás lehet Jó sorsának, kinek megadatott, hogy személyesen is találkozhatott Kaesz Gyulával.”²

„Földrengés, villámlás, mennydörgés. Kaesz Gyula meghalt. Minden elsötétül előttem, és ellenállhatatlanul ömlenek a könnyeim, mintha a szívemet és a fejemet ezer prés nyomná össze. Azonnal írtam Amszterdamba Bodon Sanyinak, aki összeismertetett bennünket. Szeretném megfogni a kezét, és megköszönni neki. Drága Kisöreg, ahogy hívtuk [...] Te megtestesült emberség, szelídség, jóság. Borzasztó. És minden megy tovább. Az élet tovább hömpölyög, a vihar lecsillapodik, és Te benne vagy az örökkévaló minden-ségben. Pihenj, barátom, nyugodj meg. [...] Emberséged gyümölcsei és virágai örök életűek.”³

Alexander Bodon (Bodon Sándor, 1906–1993) építész, aki szintén Kaesz Gyula tanítványa volt, 1929-től haláláig Hollandiában élt és alkotott. Az ő leveléből származnak az alábbi sorok:

„Ha Kaesz Gyulára gondolok, akkor legélénkebb emlékem a kedves, bűbajos, türelmes ember, aki éjjel-nappal kész volt segíteni. [...] Látom a nagy termet az Iparművészetiben, sorban az asztalok, rajtuk a rajztáblák, s egyikünkönél Kaesz Gyula korrigál. Mi körülálljuk, s várjuk, mit szól ő. Sokszor kedves a reakció, néha karcoló, leverő, de akkor is olyan, hogy sarkantyút nyom az ember oldalába, hogy tovább keressen. S aztán kis szobája a folyosó sarkában, ha valami égető probléma volt, oda is bementünk, s soha üres kézzel nem hagytuk el.

S mit tanultunk tőle?

Sokat, az biztos, élettartást, szerénységet, s azt, hogy

Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

Kaesz Gyula:
Karosszék kiemelhető ülő- és háttámlával /
Gyula Kaesz:
Armchair with removable bottom and back
1930-as évek vége, diófa (magántulajdon) /
late 1930s, walnut (private collection)
[68x61x54 cm]

Kaesz Gyula:
Alacsony szekrény
(csukva) / Gyula Kaesz:
Low cupboard (closed)
 1950–1960 között,
 fenyőfa, diófa borítás
 (Iparművészeti
 Múzeum, Budapest) /
 between 1950–1960,
 pine, walnut covering
 (Museum of Applied
 Arts, Budapest)
 [119x173x40 cm]

Fotó: Soltészné Haranghy Ágnes / Iparművészeti Múzeum, Budapest

Kaesz Gyula:
Alacsony szekrény
(nyitva) / Gyula Kaesz:
Low cupboard (opened)

Fotó: Soltészné Haranghy Ágnes / Iparművészeti Múzeum, Budapest

a bútor egy használati tárgy, egy szék csak akkor szép, ha jó.”⁴

Juhász László (1906–1978) belsőépítész, Kassák Lajos Munka-körének tagja, majd az Iparművészeti Tanács alapítója írta az alábbiakat:

„Kaesz Gyula, amikor leírom a neved, a tanítóra, a mesterre és a barátira gondolok. [...] A véletlenek törvényszerűsége vitt hozzád – eredetileg építész szerettem volna lenni, de szerencsés körülmények feléd indítottak. [...] Fiatal voltál, közöttünk alig elkülöníthető. [...] Nagyon jó érzések támadnak fel bennem most, hogy emlékezem, jóféle »közösség-szag« volt a számomra, amit Te, a fiatal tanár hoztál létre [...] Jó volt veled lenni, Kaesz tanár úr [...] mert kivételes értelmi képességeiddel Te voltál az iskolai munkánk középpontja. A nagyvilágot hoztad el számunkra [...]. Nagy termünk minden hallgatója végigkísért Téged minden rajztáblánál. Templomi csend volt szavaid hallgatásakor [...]”

„Külön érdem, hogy nem hódoltál be minden feltétel nélkül a bauhausi szemléletnek, annak dacára, hogy az elsők között voltál, aki propagálta az »új tárgyiasság« elvét. Erről ilyen értelemben nem beszélünk egymással, de feléreztem, hogy az emberhez szorosan fűződő világod kevésnek találta a lakógép mechanizmusát. Nemcsak a testi igényeket akartad kielégíteni, hanem a lélek, a szellem követelményeit is: a teljes emberi egység megteremtését tartottad szem előtt, mindenkor ezen fáradoztál.”⁵

Hornicsék László (1923–2016) belsőépítész írta a következőket:

„1940 karácsonyán, kezdő építész-mérnök-hallgatóként, a német megszállás egyetemi atrocitásai miatt kellett Prágát elhagynom. A sors véletlene folytán Budapestre, egyenesen Kaesz Gyula tanárhoz kerülök. Munkáimmal bemutatkozva, azonnal felvesznek. Attól kezdve, tizennyolc éven keresztül, Kaesz Gyula nyugdíjba vonulásáig mellette vagyok. 1946-ig hallgatója, 1958-ig (kisebb megszakításokkal) asszisztense-docense, közben fáradhatatlan fiatal munkatársa, majd felnőtt pályatársa. Rendkívül sokrétű és döntő fontosságú pályafutásának, elmúlt korszakoknak és kortársaknak tanúja. [...]”

A bizalom fokozatosan mélyült: megnyílt előttem a

Fotó: Koltán Károly, repré: Maluszyk Mariann

**Kaesz Gyula
az 1960-as években /
Gyula Kaesz
in the 1960s**

könyvtára, tervtára, évek múltán lassan a nagyszerű ember maga is. Csodálatos élmény volt számomra betekinteni egy neves professzor alkotói tevékenységébe, gondolataiba, lelkébe.”⁶

*Összeállította
K. É.*

Jegyzetek

1. Fekete György: *Székfoglaló*. Kráter Műhely Egyesület, [Budapest], 1992, 135–137.
2. 1987-ben, Kaesz Gyula 90. születésnapja alkalmából emlékülés volt az Iparművészeti Múzeumban. Az idézett sorok Lossonczy Tamás előadásából származnak. Kézirat. Kiss Éva tulajdona.
3. Lossonczy Tamás naplóbejegyzése 1967. május 17-én, K. Gy. halála napján. Kézirat. K. É. tulajdona.
4. Alexander Bodon levele Amszterdamból K. É.-nak 1987-ben. Kézirat.
5. Szemelvények Juhász László feljegyzéseiből, személyekre vonatkozó visszaemlékezéseiből. Kézirat. K. É. tulajdona.
6. Elhangzott 1987-ben az Iparművészeti Múzeumban tartott konferencián. Kézirat. K. É. tulajdona.

Kaesz Gyula, a grafikus

Haiman György (1914–1996) tipográfus visszaemlékezése tanárára

■ Mint egykori tanítvány, s nem mint elemző szólok Kaesz Gyuláról, a grafikusról.¹ Az emlékezés esetlegességeit nézzék el nekem.

Kaesz Gyula, a grafikus: mondandóm címét nem én adtam, de meggyőződéssel vállaltam. A Tanár úr maga, a Magyar Könyv- és Reklámművészek Társasága 1930. évi kiállítási katalógusában közölt életrajzában „iparművész-tanár, grafikus”-ként mutatkozik be. Az életrajz közli, hogy tanári működése mellett önálló tervezési gyakorlatot folytat építészeti, lakberendezési és *merkantil grafikai* munkakörökben.

Az 1928-ban alakult társaság tagnévsorában érdemes néhány névre felfigyelni, többek között Kassák Lajoséra, Moholy-Nagy Lászlóéra, Molnár Farkasára is. Érdeklődésük a grafika iránt, akárcsak a Tanár úré, nemcsak az interdiszciplináris designszemlélet terjedéséről, hanem a korabeli grafika sikeres fejlődéséről tanúskodik.

A sikeres fejlődés megjelölés azonban túl szerény: az 1920-as évek második fele – amelyben Kaesz Gyula is rátalál a maga grafikus kifejezőmódjára – a modern magyar grafika hősi korszakának tekinthető. Nem olyan értelemben, ahogyan az impresszionizmus és a szecesszió néhány művésze, mint Vaszary János, Faragó Géza vagy Rippl-Rónai József, úttörőként, szinte a semmiből magyar plakátművészetet teremtett, és nem is úgy, ahogy Bíró Mihály létrehozta a maga semmilyen skatulyába nem sorolható agitációs művészetét.

A húszas évek második fele nem a magányos úttörők, hanem a szintézisre képes koponyák korszaka. Volt mit összegezniük, hiszen a századforduló óta új és újabb irányzatok, hatalmas átalakulások váltották egymást az alkalmazott grafikában is.

Amikor 1928-ban, alig 15 évesen, az Iparművészeti Iskola folyosóra néző tanári szobájában a Kaesz-tanítványok sorába léphettem, elsőnek a német Ludwig Hohlwein plakátjain látható mesteri ecsetkezelésre és grafikus – tehát nem festői – egyszerűsített módon

ábrázolt figuráira hívta fel a figyelmemet. Nagy merészség volt a részéről, hiszen akkor a modernség próbaköve a szecesszió mindenestül való tagadása volt. Ami Hohlwein grafikáiban csírájában bontakozott, teljes kifejtettségében és a kor színvonalán jelent meg a húszas évek francia grafikusművészetében. Köztük is a nagy példakép Cassandre plakátművésze volt. Hatása a magyar alkalmazott grafikára is nyilvánvaló. Ezekben az években született meg szuverén műfajként a magyar alkalmazott grafika. Mi, akkori fiatalok, Berény Róbert és Bortnyik Sándor műveire figyelünk. Ez a két, merőben eltérő pályát befutott művész szinte egyszerre jutott el az alkalmazott grafika testére szabott geometrikus absztrakcióig. Új formák és új színek – egy új népszerű művészet jelenik meg a pesti utcán, amire nemcsak a szakma, de a laikus közönség is felfigyel. [...]

Ebben a forrongó, újakat akaró és szülő világban bontakozik ki Kaesz Gyula grafikus tevékenysége is. Kibontakozást mondtam, merthogy a rajz szinte

**Kaesz Gyula levélpapíron
használt szignetje / Signet
of Gyula Kaesz for letters
1920-as évek eleje /
early 1920s**

**Kaesz Gyula: Szignet az
Altmann & Kühne számára /
Gyula Kaesz: Signet
for Altmann & Kühne
[cca. 1935]**

Kaesz Gyula:
Újévi üdvözlőkártya a
Hungária Hírlapnyomda
Rt. számára, 1929 /
Gyula Kaesz: New Year
card designed for the
Hungária Newspaper
Printing House Co.,
1929

Kaesz Gyula:
Újévi üdvözlőkártya,
1929 /
Gyula Kaesz:
New Year card,
1929

alkati, őseredeti kifejezőmódja volt. Mondhatnám: a „delineare necesse est” habitusával mondanivalói mellől, szakmai, baráti beszélgetésekben, vagy a tanári korrektúra alkalmával ritkán hagyta el a rajzos illusztrációt. Egyik tanítványa idézte elmaradhatatlan Pix ceruzáját (ma ezt Versatilnak nevezik).

Grafikusi tehetségének másik forrását hihetetlen kézművesérzékében, tapasztalatában és ismereteiben vélem felfedezni. Mert mi más volt az alkalmazott grafika ábrázolásmódja, mint a látható világ tárgyainak darabokra szedése, majd új dimenziókban, új logika szerint, de műves rendszerességgel való újjáépítése? Ebbe az építkezésmódba beletartozott a töké-

letes pontosság és a minden részletre kiterjedő műves gond, ami a Tanár úr grafikai munkáira mindenkifelett jellemző. Mindehhez még hozzá kell tennem, hogy a Tanár úr a maga puritán, a rációba vetett töretetlen hitével csak lelkesen csatlakozhatott az új mozgalomhoz, mert abban a rend, a tisztaság, az értetőség megvalósulását látta.

Ezért vonzódott a betűhöz és a tipográfiához is, s művelte mindkettőt szakmabelieket túlszárnyaló színvonalon. Építész kollégái között senki sem készített olyan műves feliratokat, mint a Tanár úr, például a Fischer tükörgyár vásári pavilonjára, vagy az Altmann & Kühne cukrászdájának üzletportáljára.

Nem az én feladatom, hogy építészeti, lakberendezési rajzain is megnyilvánuló rendkívüli grafikusi vénáját méltassam, de grafikusi arculatához ez is hozzátartozik.

Lássunk egy szerény válogatást grafikai munkáiból.

Levélpapírján használt vörös-vonalzós szignetje még a húszas évek elejének barokkos hatásáról tanúskodik. 1928–1930-as bemutatkozása a Magyar Könyv- és Reklámművészeknél azonban már az új, konstruktív szemlélet jegyeit viseli.

Hasonló szellemben köszönti barátait 1929-es újévi kártyáján. Ugyanide sorolhatók még más, ebben az időben készített újévi kártyái is.

A kiforrott grafikus kézjegyét viseli a lakberendezési vásárra készített plakátja, amelyet számos mai könyvben és kiállításon is láthattunk.

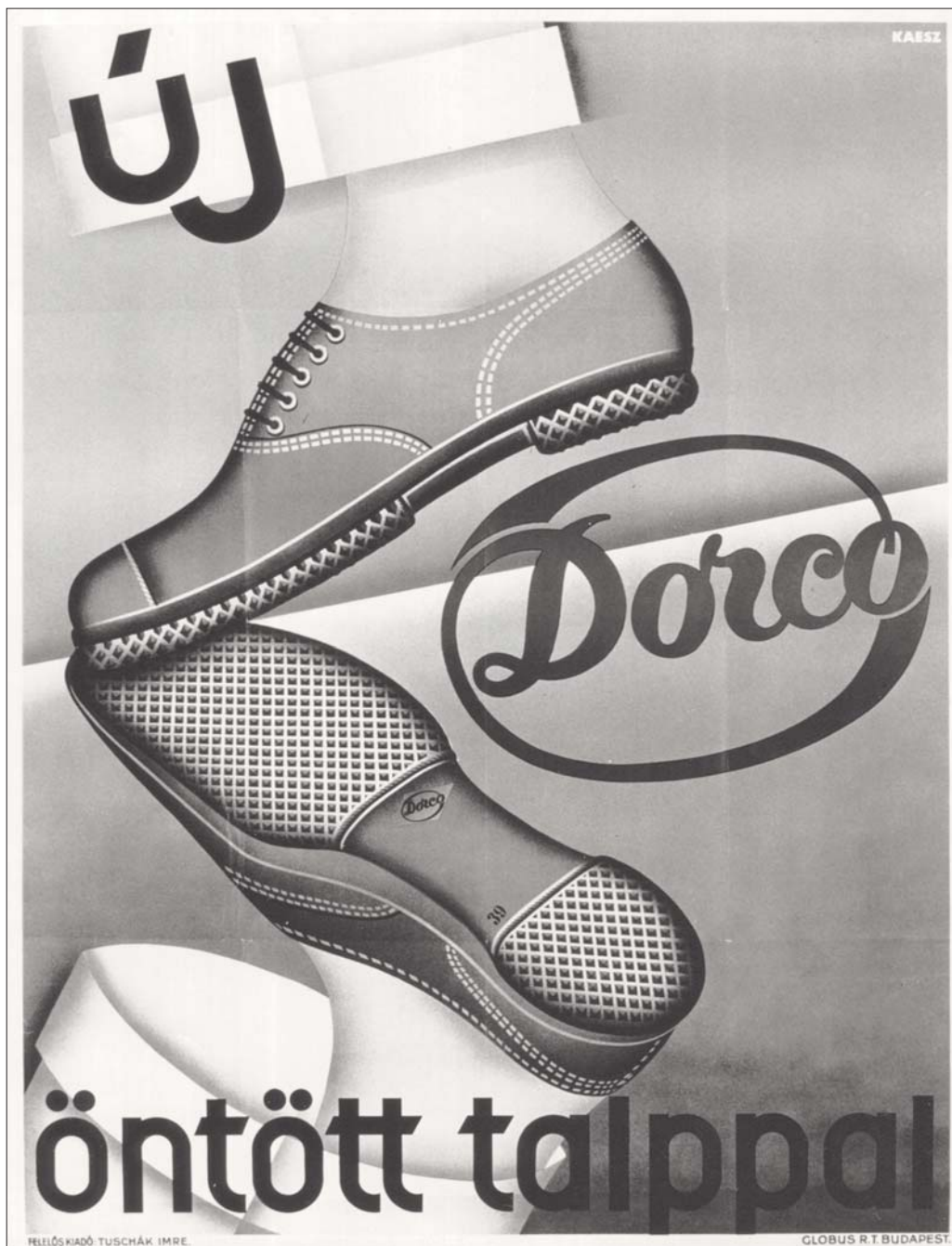
A korrekt, anyagszerű árureklám és a vonzó szín-harmónia teszi emlékezetessé *Dorco cipő* plakátját.

A gyomai Kner Nyomdának készített reklámbélyegeinek, e valóságos kis miniatűröknek, minden vonása, minden betűje – mily hihetetlen a technikai eszközökkel elkényeztetett mai grafikus számára – tühegyes ecsettel készült.

Knerék partnere a Kereskedelmi Bank számára készített igényes grafikák megtervezésében is. A takarékbetétkönyv szép tipográfiai címlapja Kner Imre munkája, a szigneteket Kaesz Gyula tervezte.

Íme néhány a sok munka közül. A korábbiak még hagyományos elemeket idéznek, és felirataikon is barokkos grafikai emlékek tükröződnek. A későbbiek tisztán a betű és a geometrikus elemek alkalmazására

Kaesz Gyula:
Dorco cipő, plakát /
Gyula Kaesz:
Dorco shoes. Poster
[1935; 125,5x95 cm]

Kaesz Gyula:
Őszi Lakberendezési
és Háztartási Vásár, plakát /
Gyula Kaesz:
Autumn Furnishing
and Household Fair. Poster
[1935; 125x95 cm]

Kaesz Gyula:
Reklámbélyegek
a Kner Nyomda
számára /
Gyula Kaesz:
Promotional stamps
designed for the
Kner Printing House
1930-as évek eleje /
early 1930s

szorítkoznak, és a modern szignet máig érvényes esz-köztelen szimbolikáját vetítik előre.

Kaesz Gyula grafikus működésének leggyümölcsözőbb része egybeesett a magyar alkalmazott grafika fellendülésének viszonylag rövid korszakával: ezért a Tanár úr munkáiból is elsősorban ezt az időszakot kívántam bemutatni. Másrészt, s erről már korábban kellett volna szólnom, a Tanár úr grafikai munkájába mind jobban bekapcsolódott a már eddig is közreműködő felesége, a jól ismert kiváló grafikus, Lukáts Kató. [...]

A harmincas évek első felében a Tanár urat mind jobban lefoglalják lakberendezési megbízásai, sokoldalú pedagógiai munkája és nem utolsósorban páratlan belsőépítészeti – nem tudok jobb kifejezést – népművelő tevékenysége. Így a grafikai munkák zömét

feleségének engedi át. Kner Imre egyik levelében, valamikor a harmincas évek második felében írja Kaesznek: „*Én nem tudtam, hogy a Tanár úr (már) nem foglalkozik grafikával (...).*”

A példás életű ember és rendkívüli nevelő, Kaesz Gyula designeri pályájának terjedelmében kisebb, de színvonalában adekvát, a modern magyar alkalmazott grafika megteremtéséhez hozzájáruló része Kaesz Gyula grafikus alkotása.

Közreadja
K. É.

Jegyzet

1. Elhangzott 1987 decemberében az Iparművészeti Múzeumban, a Kaesz Gyula 90. születésnapja alkalmából rendezett emlékülésen.

A fotókat a közreadó bocsátotta rendelkezésünkre.

Kaesz Gyula a kortárs szemével

P. Szabó Éva (1910–1997) textiltervező visszaemlékezése

■ Harmonikus, puritán művészetszemlélete tervezéseiben került megvalósításra, élete és életmódja ugyanezt a szellemiséget sugározta. Mindenkinek adni, mindenkinek segíteni, átfogó művészi tudásával, emberi jószágával.

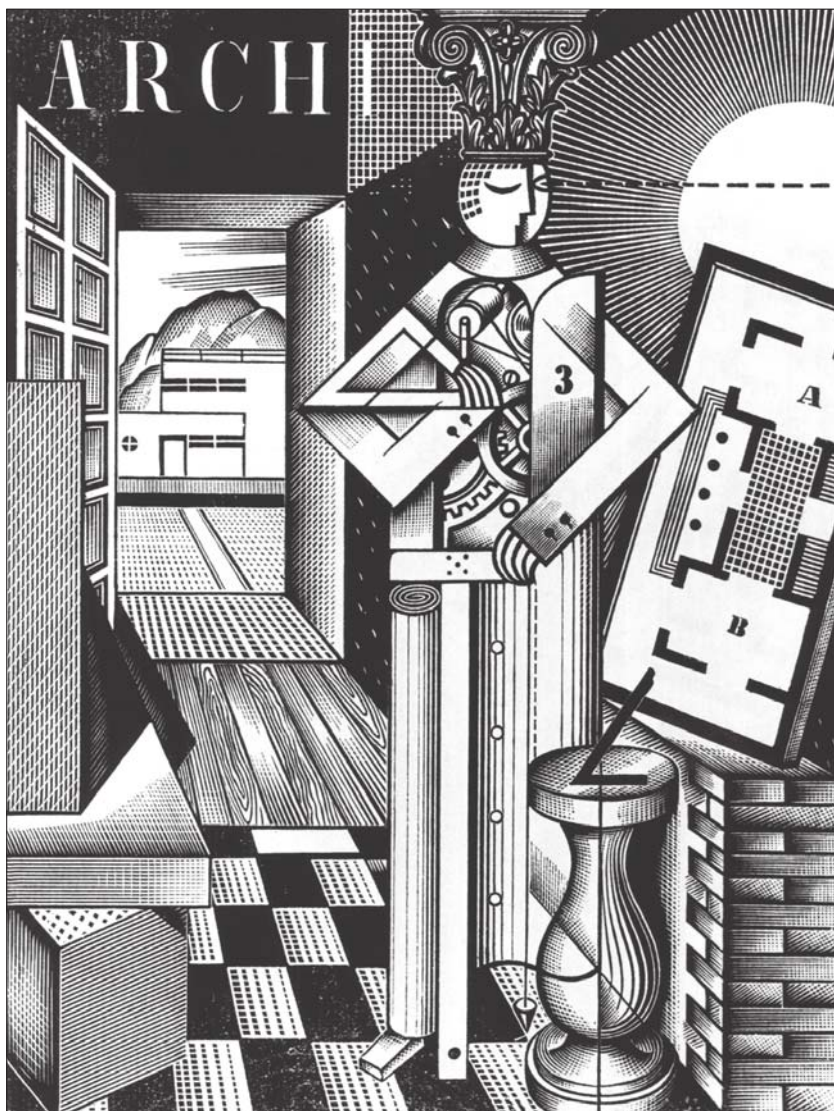
Több mint negyven évig tanította az otthon kialakításának művészetét, a belsőépítészetet. Aki az országban belsőépítésszettel foglalkozik, vagy azt tanítja a mai Iparművészeti Főiskolán, az ő növendéke volt. Ebben a tanulmányban megkísérlem Kaesz Gyulát

olyan megvilágításban bemutatni, amilyen az életben volt, amikor tervei megvalósításra kerültek, milyen volt embertársaival, munkatársaival. Szobám – későbbi lakásunk – bútorait részben ő tervezte, munkahelyünket pedig – Szabó Éva és Szabó Klára Textilműhely – teljes egészében.

1933-tól – a Milánói Triennálétól – 1944-ig a kiállítási bútorokhoz, az installációkhoz a dekorációs anyagokat készítettük, részben az ő otthonában is és az általa tervezett lakásokhoz.

Kaesz Gyula:
Ebédlő berendezése /
Gyula Kaesz: Dining
room interior
[1935] *archív fotó /*
archive photo

Kaesz Gyula:
Az építész dilemmája /
Gyula Kesz:
The Architect's
Dilemma
 [1930] *fametszet /*
wood engraving

Mikor halála híreről értesültem, úgy éreztem, hogy az én életemből is eltávozott sok minden. Amit azonban a vele való találkozás jelentett, az megmaradt számomra.

Az általa tervezett bemutatóteremben sokszor megfordult, amikor kiállításokhoz, vagy lakások berendezéséhez textilproblémák merültek fel. Mindig nála

volt a terv, egy perspektíva, egy faminta. Elmagyarázta, hogy mik a szempontok, és a megrendelővel együtt alakítottuk ki azokat a textíliákat, amelyek az adott körülményekhez a legszebbek voltak. Fischer Annie talán 20 éves lehetett, amikor Kaesz Gyula szobát tervezett részére. Világos, talán cseresznyefához, halványszürke chenille szövetet készítettünk el.

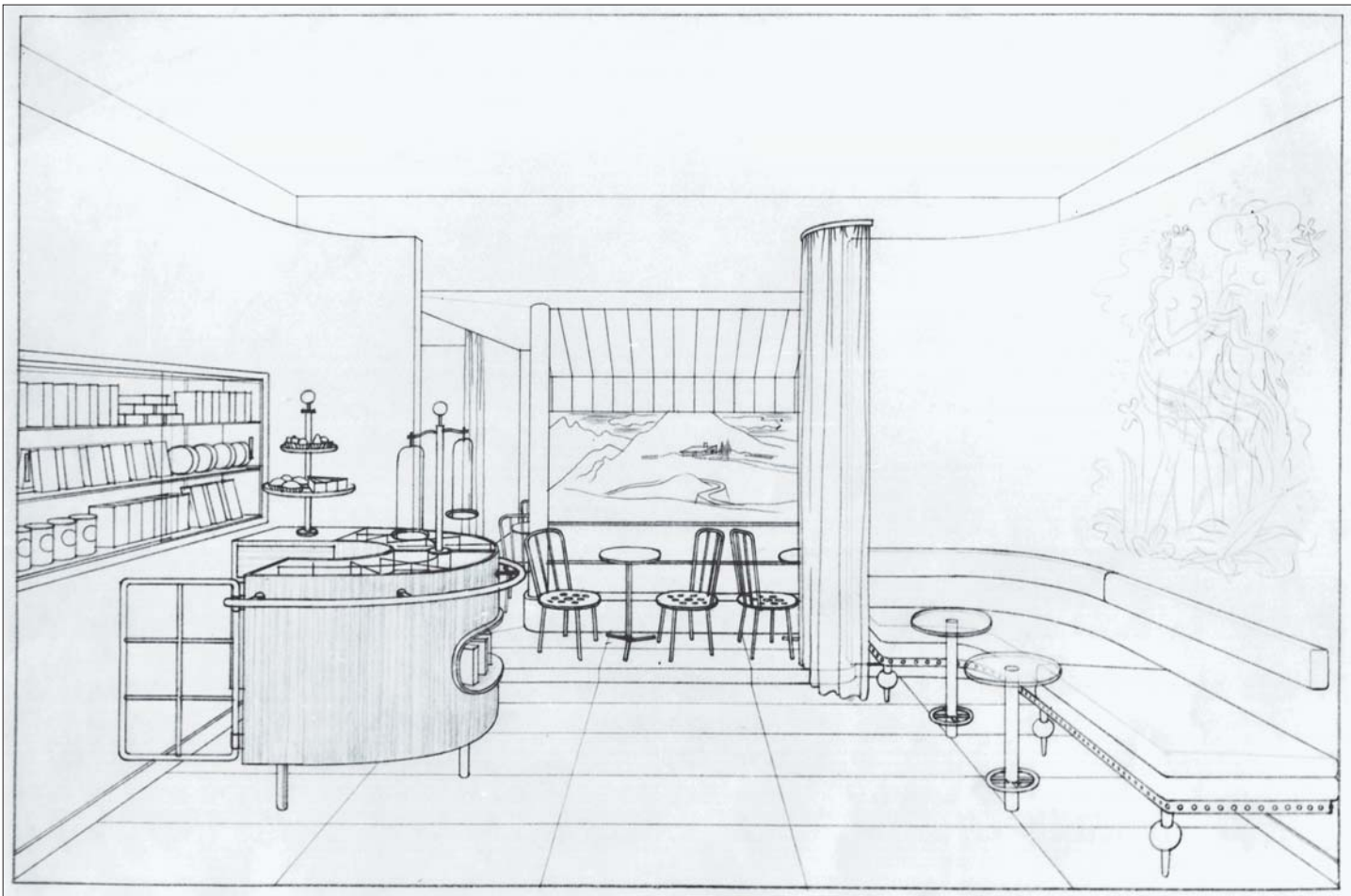
Kaesz Gyula 1897. július 13-án született, édesapja asztalos volt, aki a mesterlevél megszerzése után Bécsbe, majd Olaszországba ment. Tanulmányútjának költségeit utazásai közben kereste meg. Mikor visszajött, megnősült. Négy évvel Kaesz Gyula születése után édesanyja meghalt.

Budapesten, a Knézits utcában járt iskolába, igazgatója rendkívül szerette. A szünetekben osztálytársait olykor saját készítésű bábszínházzal kötötte le. Már kora ifjúságában osztálytársaival, később pedig – pedagógiai pályafutása folyamán – növendékeivel is megtalálta a jó kapcsolatot.

Sokirányú érdeklődésétől, kiváló művészi érzéktől ösztönözve, és igazgatójának tanácsára beiratkozott az Iparművészeti Iskolára 1912-ben. Szak- és képesítő oklevelét 1917-ben kapta meg. A diploma megszerzésétől haláláig 50 esztendő telt el. Egy fél évszázad munkássága maradt az utókorra. Ezt szeretném most nagy vonásokban felvázolni.

1932-ben nyílt meg a Floris cukrászda. Kaesz Gyula tervezte. Ma üzletház épül a helyén. A cukrászda két szinten nyert elhelyezést. A bejárattal szemben voltak kitéve a Floris bonbonkészítmények, különböző csomagolásban, vörös alapszínnel, arany és fehér díszítéssel, Kaesz Gyula tervezésében.

– Emlékezetből írom le a berendezést... Téglalap formájú alaprajz, végig faburkolat egészen a mennyezetig. Szürke velúrpadló, a jobb oldalon ablakok alatt végigfutó pamlag. Úgy emlékszem, hogy derékszögben is állt pamlag egy-egy asztal körül. A behúzott anyag téglavörös színű epingle. Az ablakon nyomott vaszonfüggöny, kék alapon stilizált virágok, Deutsche Werkstätte-gyártmány, Hildebrandt professzor terve után készült. A faburkolat színe dióbarna, s Gábor István kerámiai nyertek itt elhelyezést, külön megvilágítva. Egyébként rejtett világítás volt, amit nálunk itt láttam először. Az emeleti helyiség berendezése

**Kaesz Gyula: Enteriórterv a semmeringi Altmann & Kühne cukrászda számára /
Gyula Kaesz: Interior design for the Altmann & Kühne Confectionery, Semmering, Austria**
[1935] ceruzarajz (Magyar Építészeti Múzeum, Budapest) /
pencil drawing (Hungarian Museum for Architecture, Budapest) [30x41 cm]

azonos anyagok felhasználásával történt. Élmény volt az interieurt látni, benne tartózkodni. München, Párizs, Berlin után is minden új volt benne, finoman és tartózkodón, egyszerű, nemes anyagok felhasználásával.

1933 a Milánói Triennálé éve. A magyar pavilon terve Kaesz Gyuláé és Borbíró Virgilé. Az ő esztétikai

szemlélete az iparművészet összességére kihatással volt, s nemcsak itthon, de már az 1933-as Milánói Triennálén is nagy feltűnést és művészi elismerést ért el. Az Olasz Korona Rend Lovagkeresztjével tüntették ki – a legmagasabb kitüntetés volt, mellyel jutalmazták. A triennálé megnyitásán én is ott voltam, Neki köszönhetem az első nemzetközi kiállításon való rész-

**Kaesz Gyula: Interiőr
a semmeringi Altmann
& Kühne cukrászda
számára / Gyula Kaesz:
Interior for the Altmann
& Kühne Confectionery,
Semmering, Austria
[1935] *archív fotó /
archive photo***

**Kaesz Gyula: Pult
a semmeringi Altmann
& Kühne cukrászda
számára / Gyula Kaesz:
Counter for the
Altmann & Kühne
Confectionery,
Semmering, Austria
[1935] *archív fotó /
archive photo***

Fotó: Seidner Zoltán, 1935

Fotó: Seidner Zoltán, 1935

vételt, és még hány iparművész rajtam kívül! A *Domus* 1933. augusztusi száma 4 oldalt közöl a magyar kiállításról, s Carlo Felice ezt írja: „Ízléses, komoly a kiállítás általános elrendezése, Borbirió Virgil és Kaesz Gyula tehetséges, ügyes építészként mutatkoznak be.” A magyar művészek színben gazdag és egyéni karakterű bemutatóját rendkívül fontosnak tartja Carlo Felice.

1934-ben az Iparművészeti Múzeumban rendezik meg Györgyi Kálmán emlékkiállítását. Itt szigneteket és üdvözlőkártyákat állított ki Kaesz Gyula. 1935 decemberében szintén az Országos Magyar Iparművészeti Társulat rendezésében nyílt meg a *Szép otthon – Boldog élet* kiállítás. A bécsi Altmann & Kühne cég megbízásából Kaesz Gyula a bonbonüzlet és cukrászda belépőjét, s egy *Semmeringi szállodában* című interieurtervezett. A fal hosszában félkörben végződő pad, melyhez a bútorszöveget én terveztem. A cukor-

kaüzlet összes csomagolása Kaeszné Lukáts Kató terve volt. Ugyanez az interieur 1936-ban a Milánói Triennálén került kiállításra (1936: a Milánói Triennálé levezetéséért Gran Premio d'Onore), de akkor már a Stühmer-gyár részére K. Lukáts Kató által tervezett csomagolópapírokat mutatták be.

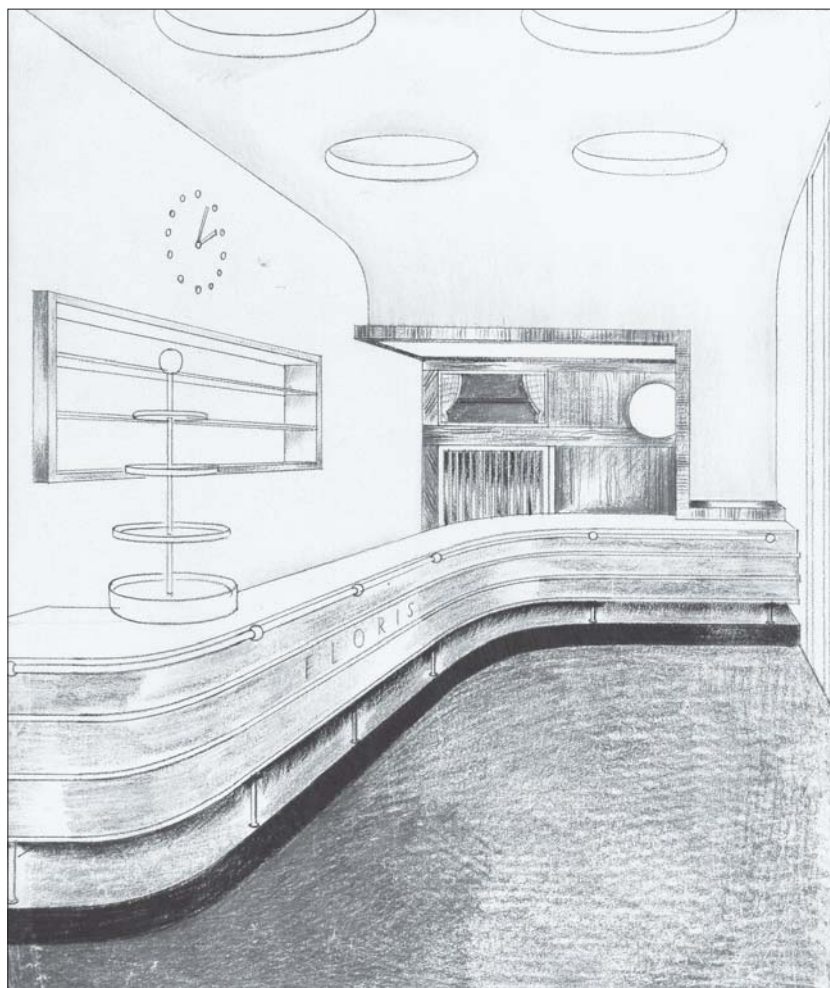
Kaes Gyula felkérésünkre megtervezte a 100 négy-

Kaes Gyula: Fémülőke az Altmann & Kühne cukrászda számára / Gyula Kaesz: Metal seat for the Altmann & Kühne Confectionery

[1935] *magántulajdon / private collection*

Fotó: Szalatnay Judit

zetméter alapterületű bemutatóhelyiségünket. A körpadot, mikor a triennáléről visszahozták, felhasználtuk bemutatóhelyiségünkben. A körpadból még egy darab készült el, és így a nagy bemutatóban intim tárgyalórész alakult ki. Látható *A Bútor* 1937. évi 8. számában.

1937 a kiállítások éve volt Kaesz Gyula életében. Az Országos Magyar Iparművészeti Társulat rendezésében Kóródy Györggyel együtt tervezte a magyar népművészeti és iparművészeti kiállítást az oslói Iparművészeti Múzeumban. A párizsi világkiállításon Dip-

**Kaesz Gyula: Enteriőrterv
a budapesti Floris cukrászda számára /
Gyula Kaesz: Interior design
for the Floris Confectionery, Budapest**

[1931] *színes ceruzarajz*
(*Magyar Építészeti Múzeum,*
Budapest) / *colour pencil drawing*
(*Hungarian Museum*
for Architecture, Budapest)
[35,5x28,5 cm]

**Kaesz Gyula: Portál a semmeringi
Altmann & Kühne cukrászda számára /
Gyula Kaesz: Shop front for
the Altmann & Kühne Confectionery,
Semmering, Austria**

[1935] *archív fotó / archive photo*

Fotó: Seidner Zoltán, 1935

lôme d'Honneur-rel tüntették ki. Budapesten a Műcsarnokban a *Magyar Nemzeti Nyomtatvány-kiállítás* céljaira tervezte az összes installációs munkát, részt vett a bírálóbizottság és az előkészítő bizottság munkájában is.

Ugyanakkor az Országos Iparegyesület megbízásából az országos mesterverseny alkalmából a Városligetben rendezett kiállítás pavilonjait az ő tervei szerint készítették el. Mivel a mesterversenyen én is részt vettem, megkértem, hogy kiállításomat teljesen az ő tervei szerint készíthessem el.

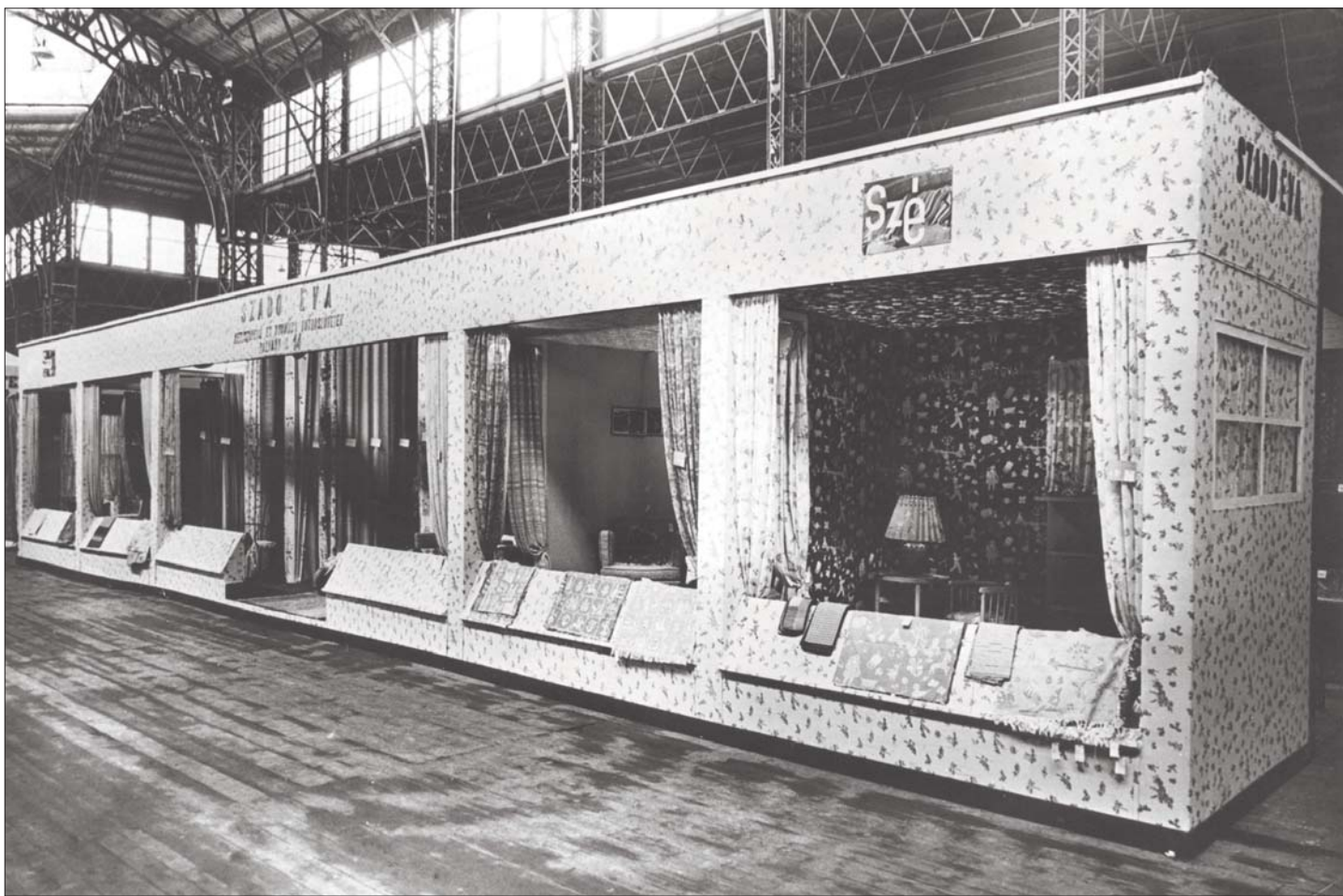
1938-ban a berlini Nemzetközi Kézművesipari Kiállításra 30 négyzetméter területű nőiszoba-tervet készített. Világos fa volt, a heverőn világosszürke chenille-szővet fémszállal alászöve.

A *Tükör* 1940. évi októberi számában Nádain Pál ír

Kaesz Gyula: Szabó Éva textiltervező pavilonja az Országos Kézművesipari Kiállításon 1937-ben /

Gyula Kaesz: Pavilion of textile designer Éva Szabó at the National Exhibition of Crafts, 1937

archív fotó (magántulajdon) / archive photo (private collection)

**Kaesz Gyula: Fülke
Szabó Éva textiltervező
pavilonjában az
Országos Kézművesipari
Kiállításon 1937-ben /
Gyula Kaesz: Cabin
in the pavilion
of textile designer
Éva Szabó at
the National Exhibition
of Crafts, 1937**
*archív fotó
(magántulajdon) /
archive photo
(private collection)*

népies szobákról. Itt van Kaesz Gyulának egy lakókonyha-terve. Azt hiszem, a Mezőgazdasági Kiállításon volt egy népi stílusban tervezett lakásbemutató. A lakókonyha-témával akkor találkoztam először. Ugyanez a kép jelent meg a *Magyar Építőművészet* 1968/3. számában Hornicsek László belsőépítész tanulmányában, melyet Kaesz Gyuláról írt, külön kiemelve főiskolai igazgatói működése alatt elért eredményeit.

Révész Zsuzsa a *Művészet*-ben megjelent nekrológjában Kaesz Gyuláról írja: „mindig harcolt a giccs, a hazugság, az üres művészkedés ellen”. Ez sohasem volt könnyű, de akkor különösen nem. A jómódú polgárság, a középosztály lakása a háló, az ebédlő, a szalon s a hall alapfogalmai szerint rendeződött. Kaesz Gyula – Kozma Lajossal együtt – magának ennek az alap gondolatnak a megváltoztatásán dolgozott, és a szalon helyett a lakószoba fogalmát valósította meg. Számtalan kiállításon jelentek meg lakószoba-tervek. A lakószobába csak egyes bútorok készültek: nagyfotel, kisufofel, ülőkéék, karszék, nyitott könyvespolc, kisasztalok – a garnitúra teljes egészében eltűnt. A

család életmódjának változása esetén a bútorok átcsoportosítása ezáltal könnyen ment. Sem a bútorok farészei, sem huzatai nem készültek azonos anyagból, csak harmonikusan válogatták össze őket.

A Thonet Váci utcai helyiségében nyílt meg az első kiállítás, a típusbútor első bemutatására, 1933 táján. (Beszámoló megjelent a *Magyar Iparművészet*-ben). „A Thonet-cég megbízást adott néhány jeles iparművésznek, hogy modern bútorterveket készítsen. Kozma Lajos és Kaesz Gyula interieurjei egyszerű, könnyen mozgatható, többnyire kombinációs bútor-darabok.” A bútorok korszerűségükből nem veszítettek.

Kaesz Gyula 1947-ben a Magyar Népköztársasági Érdemérem arany fokozatát nyerte el. 1952-ben a felsőoktatás kiváló dolgozójaként tüntették ki. 1954-ben Munka Érdemrenddel, 1956-ban Kossuth-díjjal jutalmazták kiváló munkásságát.

Alapító tagja volt a Művészeti Dolgozók Szakszervezetének és a Magyar Építőművészek Szövetségének.

1952-től 1958-ig az Iparművészeti Főiskola igazgatója volt. Azután külföldi könyvkiállítások tervezésével és rendezésével bízzák meg: Berlin, Lipcse, Weimar, Párizs. 1965: érdemes művész. A *Művészeti lexikon* munkatársa.

Az Iparművészeti Tanács tájékoztatójának 1967. II. számában tömör szavakkal méltatja Kaesz Gyula munkásságát. (Két hónap hiányzott, hogy a 70. születésnapját betölthette volna. Felesége, Lukáts Kató erre a napra 70 lapos leporrellót készített, melyben rajzokkal, képekkel dokumentálta élete legszebb mozzanatait. Ezt már nem tudta átadni.)

Kaesz Gyula munkásságának hatásában oly gazdag volt, hogy tovább él tanítványaiiban, terveiben, s tovább él elkötelező példájával.

Utolsó két találkozásunk az angol Design Center filmbemutatóján volt, majd az Építőművészek Szövetsége és az Iparművészeti Tanács rendezésében megtartott ankéton, mely az 1966-os bútor- és lakberendezési tárgyakkal foglalkozott. Nem gondoltam volna, hogy az utolsó találkozásunk lesz...

A Művészet 1970/2. számában megjelent írás rövidített változata.

Modern otthon a Sas-hegyen: Kaesz Gyula Lengyel-villája

■ A Hegyalja út felső szakaszán a telkeket sűrűn rakott kerítéslecek, előkertek és fák takarják el az arra járók elől. Az üresen hagyott területek mögül páratlan

kilátás nyílik a Sas-hegy körül elterülő Budai-hegységre, a Gellért-hegyre és a budai várra, Budapest legmagasabb presztízsű városrészei közé emelve a

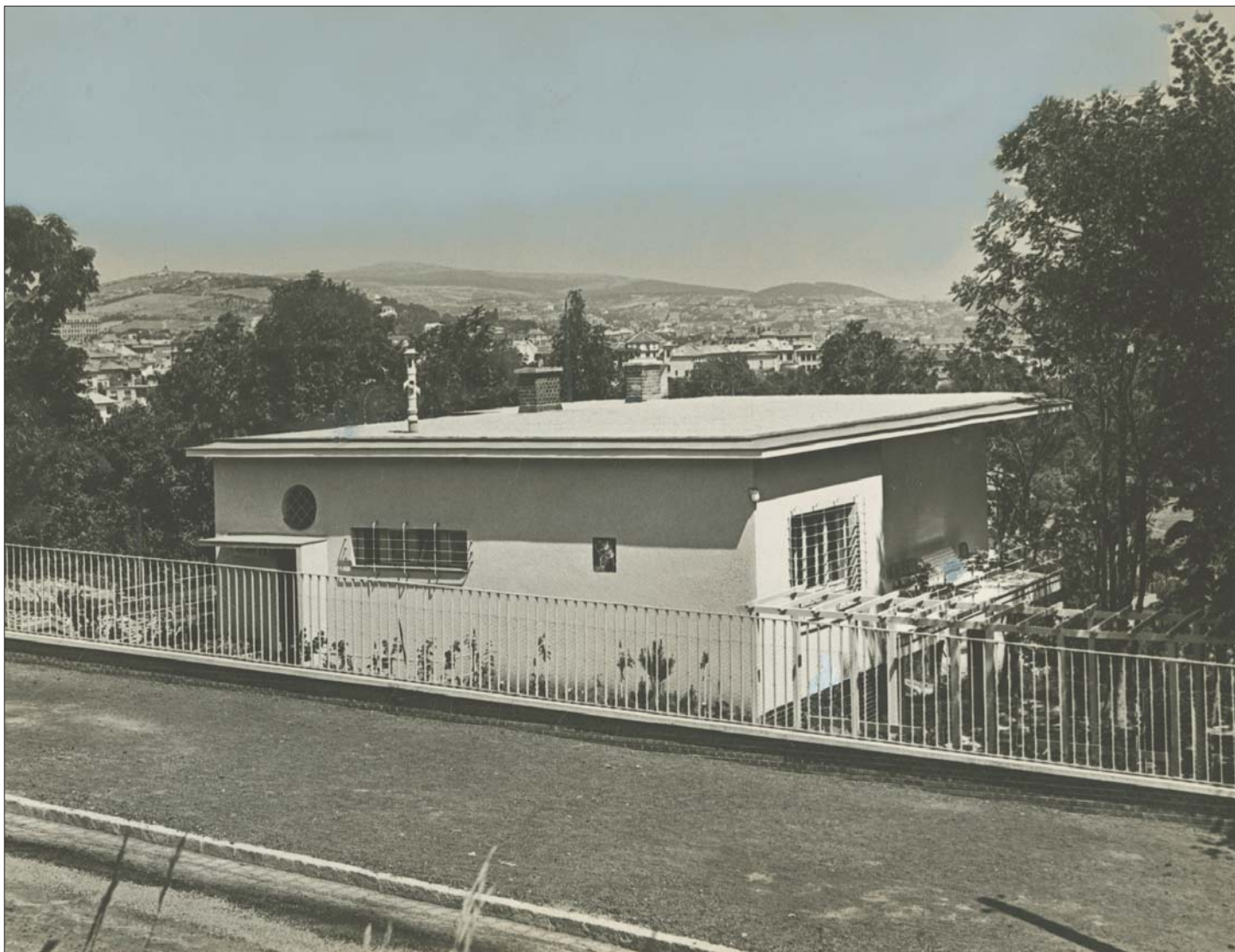
Fotó: Seidner Zoltán, 1935

Kaesz Gyula:
Lengyel-villa,
délnyugati főhomlokzat,
Budapest /
Gyula Kaesz:
South-western front.
Lengyel Villa, Budapest
 [1935] *archív fotó*
 (Magyar Építészeti
 Múzeum, Budapest) /
archive photo
 (Hungarian Museum
 for Architecture,
 Budapest)

←
Kaesz Gyula:
Lengyel-villa,
északkeleti homlokzat,
Budapest /
Gyula Kaesz:
North-eastern façade.
Lengyel Villa, Budapest
 [1935] *archív fotó*
 (Magyar Építészeti
 Múzeum, Budapest) /
archive photo
 (Hungarian Museum
 for Architecture,
 Budapest)

Fotó: Seidner Zoltán, 1935

**Kaesz Gyula: Lengyel-villa, délnyugati főhomlokzat és délkeleti oldalhomlokzat, Budapest /
Gyula Kaesz: South-western front and south-eastern side façade. Lengyel Villa, Budapest**

[1935] *archív fotó (Magyar Építészeti Múzeum, Budapest) / archive photo (Hungarian Museum for Architecture, Budapest)*

domboldalt. A környék építészeti összképét a lejtőkhöz igazodó, viszonylag kis tömegű, szabadon álló családi és társasházak határozzák meg. Izgalmas ter-

vezői kísérletek valósultak meg az első beépítésektől egészen napjainkig, közülük ma már több műemlék.¹ Ebben a környezetben, a Kálló esperes utca torkola-

tánál található Kaesz Gyula 1934-ben tervezett, a ter-
veken Lengyel-házként is szereplő, szintén műem-
lékké nyilvánított épülete.²

A villa az utcarész első épülete volt. A telket 1934-

ben vásárolta meg a fővárostól Lengyel Béla magyar
királyi pénzügyi könyvszakértő és felesége, Nemes
Borbás Mária, akik egy belvárosi bérpalotából³ köl-
töztek át a Sas-hegyre. Bár 1934-ben az utca még csak

Kaesz Gyula: Lengyel-villa, északkeleti homlokzat, Budapest / Gyula Kaesz: North-eastern façade. Lengyel Villa, Budapest
[1935]

Fotó: Malusztik Mariann, 2017

felparcellázott volt,⁴ a lejtő alsó szakaszának beépítése már korábban elkezdődött. Seidner Zoltán a házát 1935-ös állapotában megörökítő fotóin⁵ látható, hogy az ingatlantól keletre már számos épület állt. A többi irányban érintetlen természeti környezet vette körül a Lengyel-házat, egyedül a Notre Dame de Sion női kolostor volt kissé távolabb a nyugati szomszédja.

A *Tér és Formának* a házat bemutató cikke így kezdődik: „*Házaspár otthona, intimebb, reprezentáció nélküli életformára méretezve.*”⁶ Az intimitást a villa kies elhelyezkedése mellett a kert fái és az utca felől elforduló homlokzat biztosították. Az előszobai bevilágítón kívül csupán a fürdőszoba és a vendégmosdó ablakai helyezkedtek el az utcai fronton, a déli kert-részt, az ide nyíló ablakot és erkélyt pedig eltakarta a kerítés mögött húzódó pergola. Sejtethető volt, hogy a fejlett infrastruktúrával ellátott, szédítő panorámájú útszakasz néhány év alatt benépesedik, és 1942-ben meg is épült a telek tőszomszédságában a Virágh Pál tervezte ház.

A „reprezentáció nélküli életformára” méretezett otthont egy kétszintes villa jelentette a Lengyel házaspárnak. A piano nobile az utca felől földszint volt, ám a telek keleti irányú lejtése egy alagsori szint beépítését is lehetővé tette. A tulajdonosok 133 négyzetméter területű lakásában friss elemek keveredtek már meghaladottakkal. A beépített szekrények, a lakószobák összenyithatósága, a fedett erkély, aminek attrakciója maga a kilátás volt, a vizesblokkok és kiszolgálóterek egy modern alaprajz részeit alkották. Ám ebből kilógott az átjáróként funkcionáló hall, amit a modern építészek gazdaságtalan térnek tartottak,⁷ a konyhából nyíló cselédszoba és konyha külön bejárata pedig a gangos polgári lakások hangulatát idézte. Már az 1930-as évek elején születtek olyan tervek, amelyeken a cselédszoba nem a konyhából volt megközelíthető, illetve a hall és a konyha külön bejárata is elmaradt. Kaesz kortárs munkái közt ezek a megoldások is megjelennek,⁸ a hallt pedig megpróbálta a lakószobával való összenyithatósággal és Sollux bevilágítókkal elfogadhatóvá tenni. Nem kizárható, hogy e téralakítás az építetők igényét tükrözte.

A kertből és földszintről egyaránt megközelíthető alagsoron egy egyszobás házmesteri lakást helyeztek

el, valamint tárolókamrákat, mosókonyhát, és innen indult ki a központi fűtés hálózata. Itt kapott helyet a kertből és az alagsori folyosóról is nyíló szoba, amit a terven a számozás Lengyelék lakásához kapcsol. A lakószobáktól való távolsága és a saját bejárata miatt tipológiailag a legényszobák közé sorolható, ám vonatkozó források híján csak feltételezhető, hogy valóban a házaspár egyik felnőtt családtagjának fenntartott helyiség volt.

A villa a külsején modern stílusjegyeket viselt. Lapos tetővel lezárt, négyzet alaprajzú tömegét csonkolások és kiszögellések tették mozgalmassá. Fő jellegzetessége a kertfelület megóvásának kérését figyelembe véve született meg: Kaesz a kertet az erkély és a földszinti lakószobák alá rendezett, két oldalán nyitott terrasszal toldotta meg. A felette húzódó földémet az áramvonalasan lezárt erkély ívére rímelő két, kör alakú vasbeton oszlop támasztotta alá. Itthon sem egyedi,⁹ Le Corbusier hatását tükröző megoldása volt ez a rendelkezésre álló területet, panorámát, technikai lehetőségeket figyelembe vevő és az építetők elvárásaiból adódó építészeti feladatnak. A terasz a korai tervváltozatokon is feltűnik, sugallva, hogy kialakítása alapkoncepció volt.

A homlokzat főként horizontális tagolású. Az ajtók és a többségükben fekvő téglány alakú ablakok az alaprajznak megfelelően törték meg a falak síkját, ritmust és szimmetrikus elrendezést nélkülözve. Méretük is a különböző funkciójú helyiségeknek felelt meg, így két egyforma nem került egymás mellé. Ezeknek biztosított egységes keretet a többi elem. Az alagsori falakat fehér fugával elválasztott klinkertéglák védték, a földszinti felületeket pedig fehér nemes vakolat. A fehér színű ablakrácsok és korlátok egységesen komponáltak voltak, ívesen hajló pálcáik szintén a horizontalitást erősítették. Mindezt élesen zárta le a koronázópárkány, ami a természetből kihasított rész határáként is értelmezhető. Az utcai fronton ma is látható az építés évét és a tervező nevét megörökítő, Gádor István Szent Flóriánt ábrázoló táblája. A keramikus a Floris cukrászda kialakításán is együtt dolgozott Kaesz Gyulával.

A Kaesz-hagyatékban a Hegyalja úti villához négy, dátum nélküli alternatív terv található.¹⁰ Kettőn egy

pluszemelet és terebélyes kiterjedés jelenik meg. Nem tudni, hogy a panorámát maximálisan megmutató szalagablakok milyen tereket takartak, ám a *Tér és For-*

mában leírtakból kiindulva a telket szinte egészében elfoglaló épületek feltehetőleg méretük miatt nem feleltek meg az építetők igényének. Két másikon a tömegek nagyjából megegyeznek a megépülttel, az erkély és az északnyugati oldal kiképzését variálják. Több terv polikróm, ami a hagyatékban nem egyedi jelenség. Az épületek esetében feltehető, hogy csak a rajz díszítése volt a cél, a bútorok, portálok, pavilonok és enteriőrök tervein könnyen elképzelhető a textúrák színének megadása.

A házaspár csak pár évig tudta élvezni az új otthonuk kényelmét, 1937-ben Lengyel Béla elhunyt.¹¹ Az özvegy 1939-ben még ott élt,¹² de 1940–1944 között már Fekete Ferenc magkereskedelmi igazgató volt a villa tulajdonosa.¹³ Ezekben az években elkezdődött az északeleti terasz felszámolása, 1957-ben már ablakokkal lezárt veranda állt a helyén.¹⁴

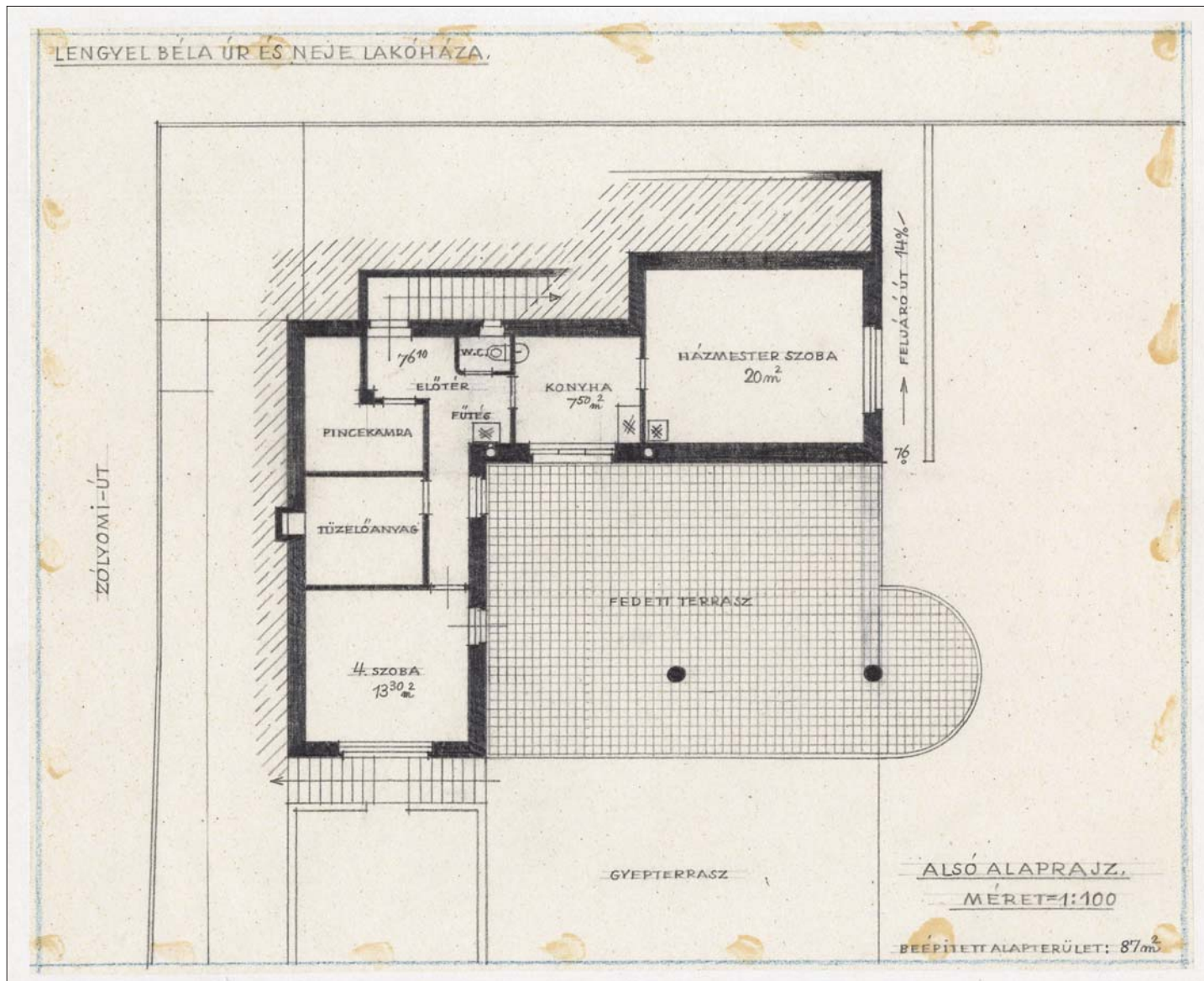
1957-ben az alagsort hasznosították.¹⁵ A házmesteri lakásból, az önálló szoba és fáskamra tereiből, valamint az egykori terasz beépítésével három, közös folyosóról nyíló kislakás alakult ki. Bár a tervező tekintettel volt az építészeti előzményre, és az új toldás harmonizált az alagsor klinkertéglás burkolatával, a lakásínség enyhítése pedig kívánatos volt, a ház mégis elvesztette egyik markáns elemét. 1960-ban a földszinten a terek és a fűtésrendszer átalakításával egy kétszobás és egy hálóbüfé garzont hoztak létre. A garzon bejárata a régi konyhaajtó lett, az összenyitható terek megszűntek. A régi hall bevilágítóját részben befalazták, ám más homlokzati elem nem csorbult. A nyílászárók háború okozta sérüléseit is renoválták,¹⁶ a lehetséges új elemek az eredeti másolatai voltak. A klinkertéglákon ma is láthatók repesznyomok, az épület feltehetőleg a kolostor 1944-es ostroma közben károsodott meg.¹⁷

A homlokzatot érintő jelentős munkákat azóta sem végeztek, de elpusztult a pergola, új burkolat váltotta fel az erkélyen a pepitát, és a nemes vakolatra is új

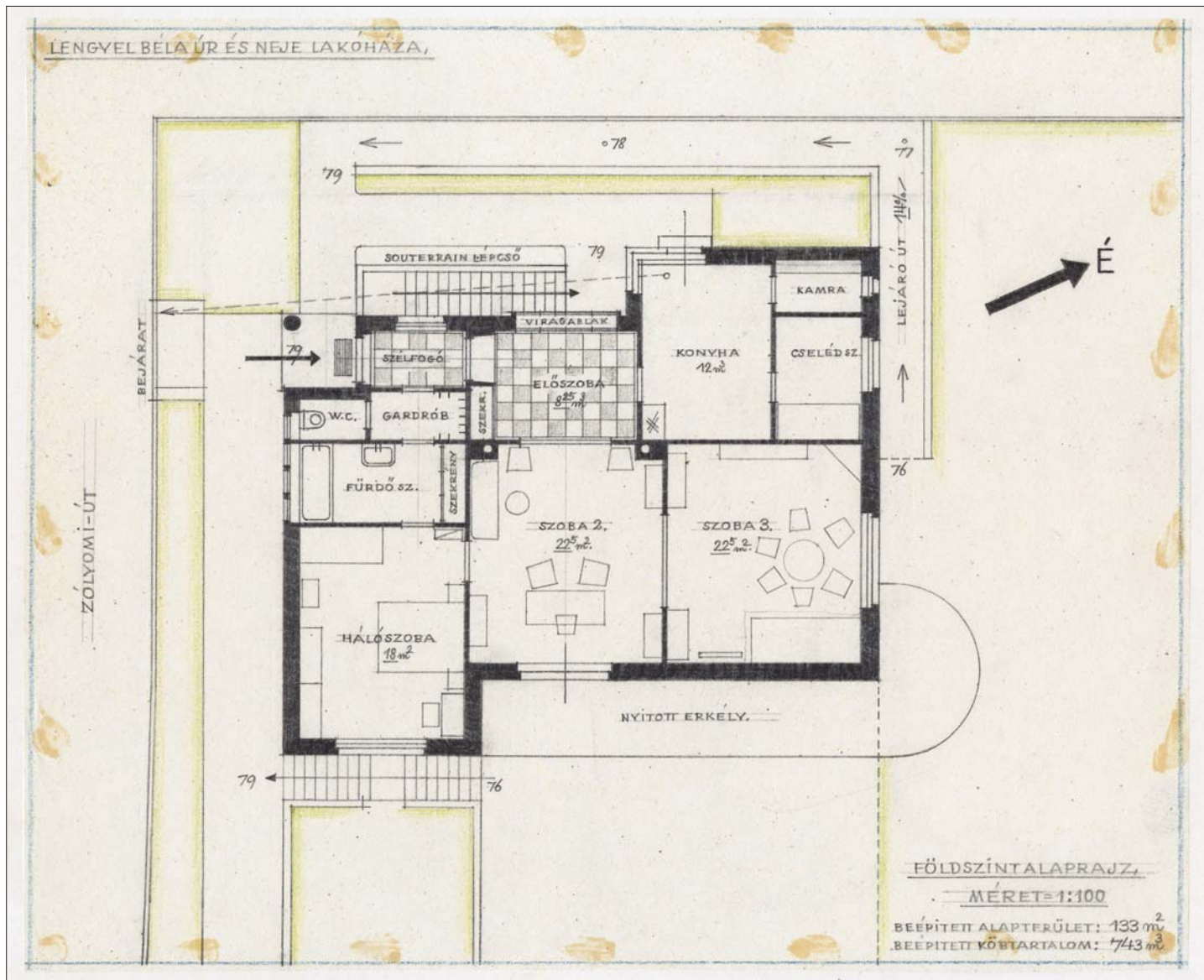
Gádor István: Szent Flóriánt ábrázoló fali kerámia, Lengyel-villa, délnyugati főhomlokzat / István Gádor: Saint Florian. Wall ceramics. South-western front, Lengyel Villa, Budapest [1934–1935]

Kaesz Gyula: Lengyel-villa, alagsori alaprajz /
Gyula Kaesz: Basement ground plan. Lengyel Villa, Budapest
[1934] *Magyar Építészeti Múzeum, Kaesz-bagyaték, Budapest /*
Kaesz Bequest, Hungarian Museum for Architecture, Budapest

Kaesz Gyula: Lengyel-villa, földszinti alaprajz /
Gyula Kaesz: Ground-floor ground plan. Lengyel Villa, Budapest
 [1934] *Magyar Építészeti Múzeum, Kaesz-bagyaték, Budapest /*
Kaesz Bequest, Hungarian Museum for Architecture, Budapest

réteg került. A többi részlet szerencsésen átvészelte az elmúlt hetven évet. A belső terek viszont időről időre átalakultak a lakók igényei szerint. A legutóbbi átépítés 2016-ban történt, de nem változtatta meg drasztikusan a lakás térrendszerét.

A villa a magyar modern építészet egyik mementója. Az építészek hangoztatták, hogy modern épületeik nem egy divatirányszatnak, hanem az emberek megváltozott életformájának leképezései.¹⁸ Mindennek alapja a használó lett: az olyan újdonságok, mint jó-tékony fényt és huzatot biztosító nagy felületű ablakok, vagy a központi fűtés, az ő egészségét és kényelmét szolgálták. A lakások térrendszere megújult, a gazdaságtalan plusztérket, az öltözőszobát és a tála-lót beépített szekrények helyettesítették. A gazdaságo-san, lehetőleg sorozatban készült új anyagok és épít-szeti elemek egyszerű anyagi szépségükben jelentek meg a homlokzaton. Mindez 1934-ben már nem volt novum, és a Lengyel házaspár megvalósult igényei javarészt e szemléletet tükrözik. Elhagyva az Üllői utat, a tiszta levegőjű domboldalon, a természet felé forduló, saját életmódjukra szabott otthont terveztek. Az alaprajz anomáliái ellenére a legtöbb részlet a racionalitást hirdette: nem épült felesleges szint, mé-rete nem terjeszkedett túl, a lakószobának az erkély-ajtón keresztül is biztosított volt a benapozottsága, a belső terek határozták meg a nyílászárók kiosztását. A külsőn csak ezek után következett.

Az épület a pályatársak elismerésében részesült. Komfortfokozata és Le Corbusier szellemiségét idé-ző, környezetébe simuló tömegalakítása együtt garan-tálták a sikert. 1935-ben a magas szakmai színvonalat képviselő *Tér és Forma* mutatta be Seidner Zoltán fo-tóival illusztrálva, 1938-ban egy olasz kiadványban szerepelt.¹⁹ A nemzetközi modern építészetet áttekin-tő könyvben a Hegyalja úti villa olyan magas kvalitá-sú hazai épületek körében jelenik meg, mint Fischer József Szépvölgyi úti villája, Kozma Lajos Üveg-háza, vagy az OTI-bérházak.

Annak ellenére, hogy elveszítette meghatározó épí-tészeti elemét és eredeti tereit, a Lengyel-házat ma is jelentős emlékeink között tartjuk számon. Kaesz Gyula azon kevés beazonosítható épületeinek egyike, ami többnyire őrzi 1930-as évekbeli megjelenését, és talán

a legfontosabbat, a megrendelő-tervező páros célját: mai lakói szerint is kellemes életminőséget biztosít.

SZTANKOVICS SAROLTA
művészettörténész

Jegyzetek

1. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1100053.nem (hozzáférés: 2017. április 9. 14:37).
2. <http://www.koh.hu/hirek/m-emleki-vedettseg-8211-2011-szeptember/400> (hozzáférés: 2017. április 9. 14:15).
3. Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL), IV.1409.c122622/1934-III.
4. BFL, XV.17.d.3292668/253, 1.
5. Seidner Zoltán fotói (1935), Magyar Építészeti Múzeum (a továbbiakban: MÉM), ltsz.: 73591–73593; 73626; 73660–73663.
6. Családi ház a Sashegyen. *Tér és forma* (a továbbiakban: *TF*), 1935/8, 237–240.
7. Forgó Pál: Sorház, bérház, családi ház? *TF*, 1929/8, 326; [s au.]: Egy modern többlakásos villa Budapesten. Ligeti Pál és Molnár Farkas műve. *TF*, 1930/1, 1; Molnár Farkas: A bérházak lakhatóvá tétele. Erdődy-lakás, Molnár Farkas munkája. *TF*, 1931/4, 135–136; Hajós Miklós: A budapesti lakások ú. n. hallja. *TF*, 1936/5–6, 163–165.
8. MÉM, Kaesz-hagyaték: leltári szám nélküli tervanyag.
9. Dr. B. V. [Bierbauer Virgil]: A Pasaréti úti kislakásos telep. *TF*, 1931/10, 309; Fischer József: A CIRPAC magyar csoportjának kiállításáról. *TF*, 1935/1, 17.
10. MÉM, Kaesz-hagyaték: leltári szám nélküli tervanyag.
11. *Pesti Napló*, 1937/274, 12.
12. A budapesti egységes hálózat betűrendes távbeszélő névsora 1939. 255.
13. A budapesti egységes hálózat betűrendes távbeszélő névsora 1940. 116; BFL, XV.17.d.3292668/253, 9.
14. Ott élő szíves szóbeli közlése (2017. április 13.).
15. BFL, XV.17.d.3292668/253, 10–18.
16. BFL, XV.17.d.3292668/253, 19–23.
17. Balázs Attila: A második világháború helyvidéki helyszínei. <http://www.hegyvidekujzag.eu/archivum/archivum-2014/archivum-2014-julius-15/masodik-vilaghaboru> (hozzáférés: 2017. április 17. 11:21).
18. Szirmai József: Divat-e a modern stílus? *TF*, 1933/9, 267–269; Kozma Lajos: A ház, mint használati tárgy. *TF*, 1933/12, 369–381, 395; Bierbauer Virgil: Két korszak mesgyéjén. In: *Az 50 éves Vállalkozók Lapja Jubileumi Albuma, 1879–1929*. Szerk. Mészáros L. Edgár, Lakatos Mihály, Óriás Zoltán, Budapest, 1929, 115–130; Ferkai András: Modern koncepciók a magyar építészetben. Eszme-történeti és recepcióelméleti vizsgálódás. In: Moravánszky Ákos et al.: *Hely és jelentés. Tanulmányok az építészetről és a városról*. 2005, 73–87.
19. Agnoldomenico Pica: *Nuova architettura nel mondo*. Milano, 1938, 150–151, 369.

Kaesz Gyula és a Nemzeti Takarékpénztár székházának építése

■ Kaesz Gyula életművében jelentős helyet foglalnak el a bankszékház-építkezések és -átalakítások. A megbízásokat a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól kapta, amely az 1930-as évek végétől fiókintézeteinek számát növelve próbálta befolyását nemcsak a fővárosban, hanem vidéken, sőt a frissen visszacsatolt magyarországi településeken is megszilárdítani. Kaesz a kassai Felvidéki Kereskedelmi Bank, a budapesti Nemzeti Takarékpénztár, a debreceni Alföldi Taka-

rékpénztár, a székesfehérvári Takarékszövetkezet és a Szarvasi Takarékpénztár székházának, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank győri fiókjának, valamint a Borsod-Miskolci Hitelbank elnöki szobája berendezésének tervezésére kapott felkérést.

Mindezek közül kiemelkedik az egykori Nemzeti Takarékpénztár ma a Károly körút 20. szám alatt található épületének 1939-ben kezdődő átalakítása. A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank az év tavaszán sze-

Kaesz Gyula: Nemzeti Takarékpénztár, pénztárterem, látványterv / Gyula Kaesz: Cash room. National Savings Bank. Visual design
[cca. 1940] *Magyar Építészeti Múzeum, Kaesz-hagyaték, Budapest / Kaesz Bequest, Hungarian Museum for Architecture, Budapest*

rezte meg a takarékpénztár részvénytöbbségét, és az intézmény a főváros egyik jelentős hitelintézetévé vált. Mindez megkívánta egy korszerű, modern székház építését.¹ Azzal, hogy az intézmény Kaesz Gyulát kérte fel a tervezésre, egyben stílust is választott: a modern építészet mellett tették le voksukat, tudván, hogy Kaesz mindig szem előtt tartja a megrendelők igényeit is. A tervező célja egy olyan komplex épület-együttes megalkotása volt, amelyben az építészeti környezet harmóniában van az enteriőrökkel, ugyanakkor minden egyes helyiség és bútor a saját funkcióját is a lehető legjobban betölti.

Az építésznek egy Révész Sámuel és Kollár József tervei alapján 1911–1912-ben felépült bankszékházat kellett átalakítania.² A tervezés során a szecessziós stílusú homlokzatot teljesen megszüntette: egy letisztult, díszítésektől mentes, modernizált külsőt álmodott a Nemzeti Takarékpénztár székháza számára.³ Az épület megtartotta eredeti hétszintes, háromtengelyes kialakítását, minden egyéb vonatkozásban azonban jelentős változásokon ment keresztül. A tervező a földszintet és a félemeletet egybefogó hatalmas portálokat alakított ki. Az előttük végigfutó függőleges rácsozat az utca előtt húzódó járda szintjétől indult. Már a szecessziós épület is vegyes funkciót töltött be, bankszékházként és bérházként is működött, ez a Kaesz Gyula által tervezett épület esetében is így maradt. A lakórész bejárata a bal, míg a bankbejárat a jobb szélső tengelyben nyílt. Az utóbbi, a fölé került előtetőnek köszönhetően, hangsúlyosabb szerepet töltött be. A középső tengely két oldalán a nagy méretű, falra rögzített világítótestek még tovább hangsúlyozták, hogy nem csak egy „átlagos” lakóház rejtőzik a falak mögött. A félemelet fölötti széles gerendázaton a megbízó neve volt olvasható.

A homlokzat jelentős átfarmálása mellett az építés a belsőben is nagy volumenű átépítéseket hajtott vég-

**Kaesz Gyula: A Nemzeti Takarékpénztár épülete,
homlokzat, Budapest / Gyula Kaesz: Façade.
National Savings Bank, Budapest**

[1941] *archív fotó (Magyar Építészeti Múzeum, Kaesz-hagyaték, Budapest) / archive photo (Kaesz Bequest, Hungarian Museum for Architecture, Budapest)*

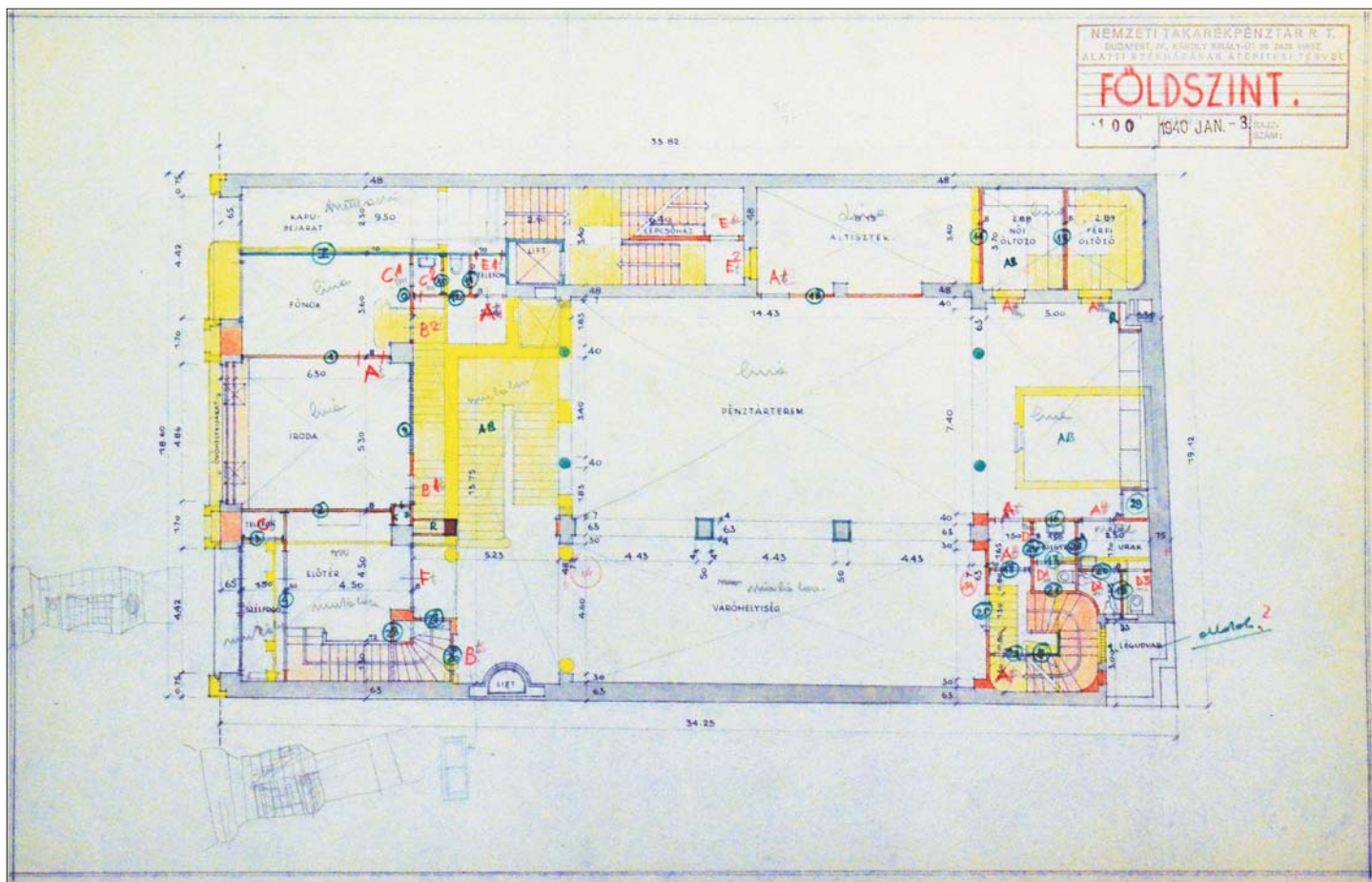

Fotó: Seidner Zoltán

Kaesz Gyula: Nemzeti Takarékpénztár, oldalsó váróterem, Budapest / Gyula Kaesz: Side waiting room. National Savings Bank, Budapest
[1941] *archív fotó (Magyar Építészeti Múzeum, Kaesz-bagyaték, Budapest) /*
archive photo (KaesZ Bequest, Hungarian Museum for Architecture, Budapest)

Fotó: Seidner Zoltán

Kaesz Gyula: Nemzeti Takarékpénztár, földszinti alaprajz / Gyula Kaesz: National Savings Bank. Ground plan of the ground floor
 [1940] Magyar Építészeti Múzeum, Kaesz-hagyaték, Budapest / Kaesz Bequest, Hungarian Museum for Architecture, Budapest

re. A terveket 1940-ben többször is módosítani kellett, aminek legfőbb oka az volt, hogy míg az eredeti elképzelés szerint banki funkciókat mindössze a földszint és a félemelet töltött volna be, addig az igazgatóság az 1939-es év végén úgy döntött, hogy az első emeletet is igénybe kívánja venni.⁴

A szecessziós épület földszintjén, a középvezetékben helyezkedett el a széles banki főlépcső. Kaesz ezt megszüntette, helyette az előcsarnokban alakította ki a korábbinál jóval keskenyebb főlépcsőházat, ame-

lyen keresztül a banki szinteket lehetett megközelíteni.⁵ A pénztárterem eredeti üvegtetejét elbontatta, és pár méterrel alacsonyabban, Luxfer üvegből készítettett egy dongaboltozatú tégelfedést. Az utcai homlokzat mögött két helyiséget alakított ki, amelyek a pénztártermet határoló váróteremből voltak elérhetők.⁶

A főlépcsőházból a félemeletre érve tágas előcsarnok fogadta a látogatót, ahonnan három, utcára néző helyiség nyílt: az igazgató és a helyettes igazgató szo-

Kaesz Gyula: Nemzeti Takarékpénztár, főemeleti előcsarnok, Budapest / Gyula Kaesz: Lounge in the mezzanine. National Savings Bank, Budapest

[1941] *archív fotó (Magyar Építészeti Múzeum, Kaesz-hagyaték, Budapest) /
archive photo (KaesZ Bequest, Hungarian Museum for Architecture, Budapest)*

Fotó: Seidner Zoltán

Fotó: Seidner Zoltán

**Kaesz Gyula:
Nemzeti Takarékpénztár, tanácssterem,
Budapest / Gyula
Kaesz: Council hall.
National Savings Bank,
Budapest**

[1941] *archív fotó
(Magyar Építészeti
Múzeum, Kaesz-
hagyaték, Budapest) /
archive photo
(Kaesz Bequest,
Hungarian Museum
for Architecture,
Budapest)*

bája, a kettő között pedig egy váró- és tárgyalóterem. Az első emeleten kapott helyet az elnöki szoba, valamint az impozáns tanácssterem.⁷

A gazdag forrásanyagnak köszönhetően nemcsak a bank építészeti elrendezéséről alkothatunk részletes képet, hanem enteriőrjeinek kialakításáról is.⁸ A takarékpénztár számára tervezett bútorok sok hasonlóságot mutatnak Kaesz Gyula lakások számára készített berendezéseivel. Féja Géza a *Tér és Formában* a következőképpen fogalmaz: „Az én gyerekkoromban a hivatalok berendezéséhez még hozzátartozott a nagyképűség. Óriási íróasztalok mögött másfél méter magas támlánélküli székek állottak némelyik hivatalban. Később a nagyképű »monumentalitást« felváltotta a tárgyilagos ridegség [...]. A tervező a Nemzeti Takarékpénztár berendezésével újat alkotott: a hivatali komolyságot egyesítette az otthonossággal, s polgárjogot szerzett a hivatal berendezésében a szépségnek. [...] A tanácskozótermek asztala és székei egy pillanatra a választékos ebédlőteremre emlékeztetnek, de az asztal keskenysége és hosszúsága azonnal fölébreszti a komolyabb hatást. [...] a tervező éppen ezekkel az otthonra emlékeztető hatásokkal reformálja a hivatal stílusát. Azt hirdeti, hogy a »büro« második otthona a hozzá szegődött embernek, nem pedig száműzetés a ridegség honába.”⁹ Féja nem építész volt, hanem író, publicista és politikus. Műveiben erőteljes társadalomkritikai hangot ütött meg, ez fentebbi soraiból is jól érezhető. Kaesz enteriőrjeit nagy lelkesedéssel üdvözlí, ellenben a minden kényelmet és otthonosságot nélkülöző irodákat határozottan elítéli.

A Nemzeti Takarékpénztár kivitelezésében több mint ötven iparosmester és cég vett részt.¹⁰ A bank befolyását mutatja, hogy a különböző munkák elvégzésével a korszakban jól menő, sokat foglalkoztatott, sikeres vállalkozásokat bízták meg. A teljesség igénye nélkül megemlítenék pár fontosabb közreműködőt. A lakórész és a bank kapui, az acélablakok, a bankrács és a homlokzaton látható két díszlámpa kivitelezéséért a Márkus Lajos Vasszerkezetek Gyára Rt. felelt. A Haas és Somogyi Rt. gyártotta a Luxfer üvegbeton födémet, valamint a Luxfer üvegezésű ablakokat a belső terekben. A homlokzat közepén látható hatalmas „Nemzeti Takarékpénztár” neonfelirat világításáról az Orion gyár gondoskodott.¹¹

A bank átalakítása 1941-ben fejeződött be. Kaesz Gyula egy olyan épületet hozott létre, amely azon felül, hogy tökéletesen betölti a neki szánt szerepet, nem áldozza fel a forma oltárán a kényelmet, a funkció oltárán a logikus és humánus elrendezést. A modern, letisztult homlokzat mögött nem uniformizált helyiségek sorával találkozunk. A tervező úgy alakította ki a bank enteriőrjeit, hogy azok egyaránt szolgálják a dolgozók és az ügyfelek igényeit és kényelmét.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank számára 1939–1943 között tervezett bankszékházak sok hasonlóságot mutatnak egymással: Kaesz általában a központi elhelyezkedésű pénztárterem köré szervezte a bank egyéb tereit, sok helyszínen hasonló bútorokat alkalmazott, és a kivitelező mesterek személye is gyakran megegyezett. Azonban az is megfigyelhető, hogy a tervező a vidéki bankátépítések esetében lényegesen visszafogottabb formavilágot alkalmazott, mint a Nemzeti Takarékpénztár tervezésekor. Ez egyrészt abból adódott, hogy több helyszínen a korábbi épület jellegét megtartva kellett kialakítania az új székházat (például a Felvidéki Kereskedelmi Bank esetében a klasszicista Forgách-palotában), másrészt a vidéki ízlés tradicionálisabb jellegére figyelve igyekezett a modern építészeti elveket érvényesíteni.¹²

Kaesz Gyulára sokan a belsőépítészet és bútortervezés területén elért eredményei, valamint kiemelkedő pedagógiai pályafutása miatt emlékeznek, pedig kimagasló tehetsége épületeit vizsgálva is megmutatkozik, aminek ékes példái bankszékházátépítései.

MALUSTYIK MARIANN
művészettörténész

Jegyzetek

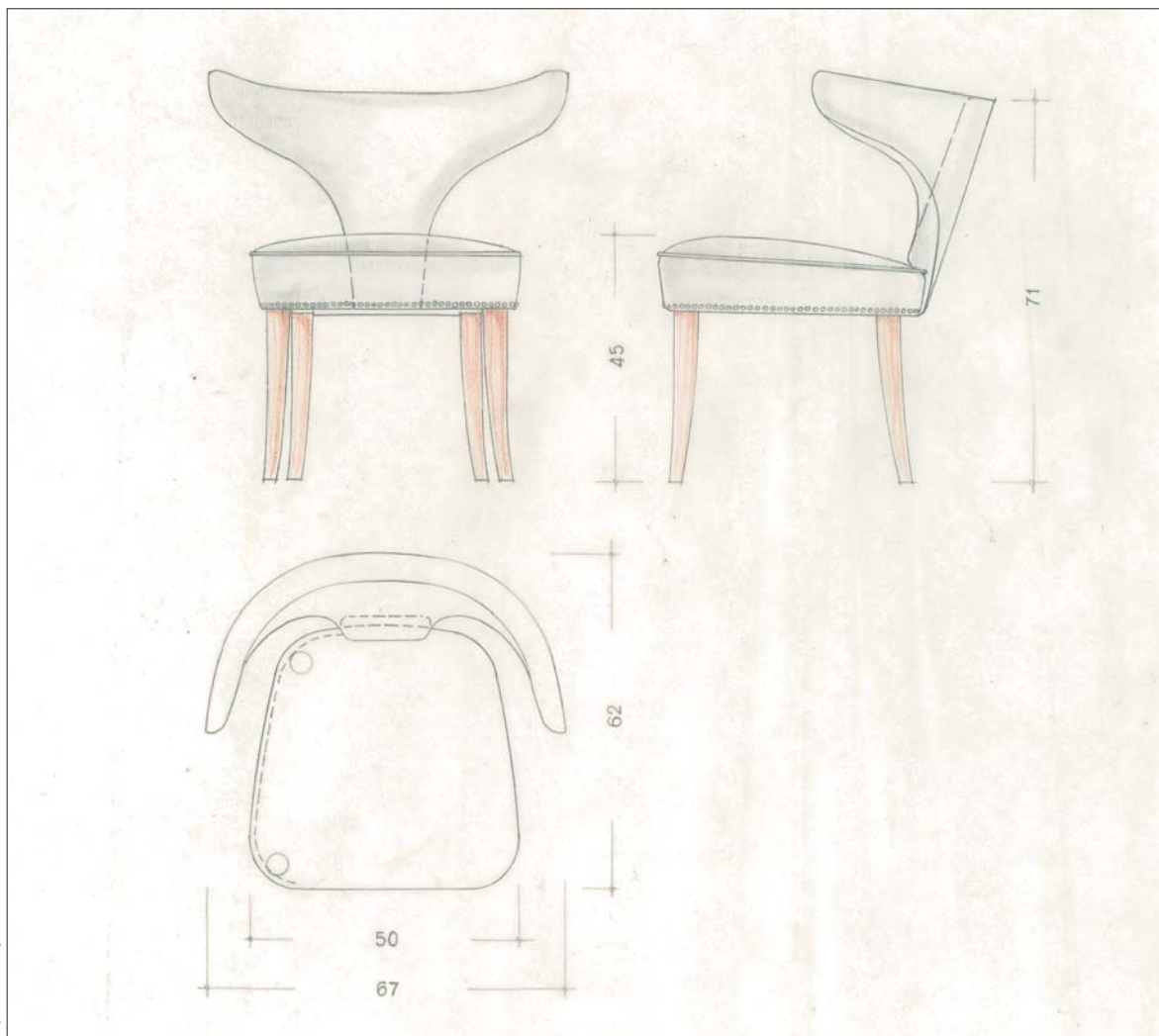
1. *A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 1841–1941*. Budapest (Posner Nyomda), 1941, 237.
2. Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL), XV.17.d.329. 24235 hrsz. 21–30. fólió (építési engedély száma: 39296/1912-III.).
3. BFL, XV.17.d.329. 24235 hrsz. 82–83. fólió (építési engedély száma: 321518/1940-III.); Magyar Építészeti Múzeum (a továbbiakban: MÉM), ltsz.: 70.022.151; 70.022.170.
4. MÉM, ltsz.: 70.022.2019.
5. BFL, XV.17.d.329. 24235 hrsz. 74–76. fólió (építési engedély száma: 321518/1940-III.).

6. MÉM, ltsz.: 70.022.201.a.
7. MÉM, ltsz.: 70.022.162; 70.022.173; 70.022.195; 70.022.202.
8. A MÉM gyűjteményében őrzött bútorelrendezési alaprajzok, látványtervek és az átadás után készült fotók betekintést nyújtanak a takarékpénztár szinte összes helyiségének belsőépítészeti kialakításába.
9. Féja Géza: A Nemzeti Takarékpénztár átépítése és berendezése, Budapest. *Tér és Forma* (a továbbiakban: *TF*), 1941/5, 89–91.
10. *A Nemzeti Takarékpénztár. A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Leányintézete székház átépítése.* Budapest, 1940.

Különnyomat. MTA BTK Művészettörténeti Intézet Adattára, MDK-C-I-22/2781-11.

11. S. Z.: A Nemzeti Takarékpénztár székházátépítése, Budapest. *TF*, 1941/5, 77., 79., 84.
12. Dr. Bierbauer Virgil: A Felvidéki Kereskedelmi Bank székháza Kassán; Dr. Lux Kálmán: A kassai gróf Forgách-palota átépítése a Felvidéki Kereskedelmi Bank székházává. *TF*, 1940/10, 169–184.; [sz.]: Az Alföldi Takarékpénztár székháza Debrecenben. *TF*, 1942/10, 151–166.; A Takarékpénztár Szövetkezet bankhelyiségeinek átépítése. *TF*, 1942/12, 197–200.

Kaesz Gyula:
Székterv a Nemzeti
Takarékpénztár
száma /
Gyula Kaesz:
Chair design for the
National Savings Bank
 [cca. 1940] *Magyar*
Építészeti Múzeum,
Kaesz-hagyaték,
Budapest / (Kaesz
Bequest, Hungarian
Museum for
Architecture,
Budapest)

A Bútor folyóirat és szerkesztője

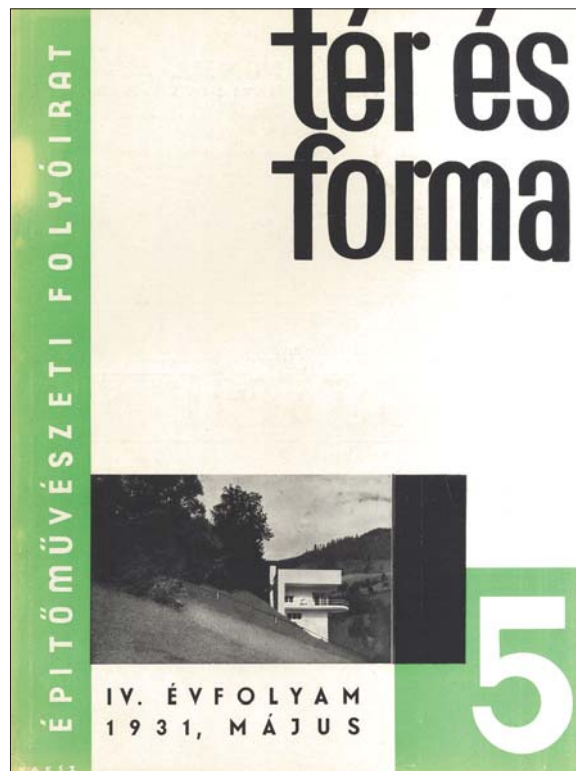
„Az igazi modern program: minőséget adni mindig.”
Ezzel az egész munkásságát átszövő és talán ars poe-
ticájának is tekinthető gondolattal indította útjára
1935 októberében Kaesz Gyula *A Bútor* című folyó-
iratot. Kaesz tagja volt az egyre befolyásosabb építé-
szeti sajtóorgánus, a *Tér és Forma* szerkesztőségének,
1931-től ő alkotta meg az akkoriban megújított cím-
lapját, majd az 1935-ös fekvő formátumra váltáskor
is őt kérték fel a címlap megtervezésére. Minden bi-
zonnyal mintaként szolgált számára, ahogyan a 20.
század eleje óta kiadott és egymás mellett élő, két
rangos német szakfolyóirat, az építészeti témájú *Mo-
derne Bauformen* és a belsőépítészettel foglalkozó *In-
nendekoration* kiegészítette egymást. Ezért indította a
Vállalkozók Lapja mellékletéből 1928-tól önállóvá vált
Tér és Forma belsőépítészeti témájú kiegészítőjeként
A Bútor című folyóiratot, amely jóval szűkebb terje-
delemben, de mind szerkesztési metódusában, mind
tipográfiájában követte a *Tér és Forma* megjelenését.

**A Bútor címlapja
(1936. áprilisi szám).
Címlapterv: Kaesz Gyula
/ Title page of A Bútor
(April 1936 Issue).**

**Cover design:
Gyula Kaesz**

Repró: Soltészné Haranghy Ágnes

Repró: Soltészné Haranghy Ágnes

**A Tér és Forma címlapja (1931. májusi szám).
Címlapterv: Kaesz Gyula / Title page of Tér
és Forma (May 1931 Issue). Cover design: Gyula Kaesz**

A Bútor egyértelműen a városi, a polgári lakáskul-
túra folyóirata volt. Az 1935 és 1938 között megjele-
tetett periodikának nem volt valódi hazai előzménye.
Kaesz Gyula a lapot indításakor elsősorban bútorról
foglalkozó szakembereknek, tervezőknek, asztalosok-
nak szánta. Kaesz nemcsak bútortervezőnek, belsőépí-
tésznek és tanárnak volt kitűnő, hanem szakíróként is
nagyon összefogottan, pontosan és közérthetően tu-
dott fogalmazni. A lapban megjelenő szövegek jelen-
tős része saját írása volt, hol saját nevén, olykor álne-

ven, vagy monogrammal jelezve, de gyakran között a szintén kitűnő tollú Kozma Lajostól való átfogóbb, térszervezéssel, bútortervezéssel foglalkozó elméleti összefoglalókat is. Akárcsak terveik összevetésekor, a szövegek olvasásakor is meglepő, hogy a két barát szakmai gondolkodása, akár a megfogalmazás szintjén is, mennyire hasonló volt. Mellettük még Kovács Zsuzsa okos, kritikus hangvételű, nemzetközi kitekintéssel is bíró írásai érdemelnek figyelmet. Kaesz Gyula szerkesztői munkájába – Bierbauer Virgilnek a *Tér és Formában* játszott szerepéhez hasonlóan – nem nagyon szólt bele más. Figyelemre méltó, hogy Kaesznek egy olvasói levélre válaszolva például hangsúlyoznia kellett: a folyóiratnak nem az a célja, hogy szerkesztőjének tervezői munkásságát csillogtassa. A valóság az, hogy Kaesz ugyan saját munkáit is közölte, de lapjában elsősorban tanítványainak adott teret. Bátran mondhatjuk, hogy a lap egyik küldetése volt, hogy a fiatal tervezők munkáit népszerűsítse, segítse a pályán való megkapaszkodásukat, megbízásokhoz jutásukat. Köztük a magyar bútorművészet és belsőépítészet jelentős alkotóit sorolhatjuk fel: Bakos István, Bonta György, Fábry Pál, Gábel Frigyes, Gonda (később Gáboros) Lajos, Kovács Zsuzsa, Nádor Kató, Remete Anni, Velits Miklós. A folyóiratban nemcsak megvalósult munkáik kaptak helyet, hanem asztalosoknak szánt, méretarányos bútor-mintarajzaik is.

Kaesz már az első szám programadó írásában célul tűzte ki a modernség fogalmának tisztázását, az egészséges és racionális gondolkodásmóddal alakított, jól funkcionáló lakás alapkövetelményeinek meghatározását művészi színvonalú, jó és mintaszerű példák által.

Élesen bírálta a túldíszített historizáló bútorokkal célszerűtlenül berendezett lakásokat, és előszeretettel hozta fel ellenpéldának saját tanítványai műveit. Bár elfogadta, értékelte és elismerte eredményeit, nem szerette a keményvonalas modernizmust – a bútorművészetben formalizmusnak ítélte. A tradicionális asztalosművészetet nagyra értékelte, a harmonikus vonalú fabútort népszerűsítette, amely minőségi anyagból, szépen erezett fából, rendkívül gondos megmunkálással készül. Ugyanakkor szerkesztői elvei között fontosnak tartotta az újdonságokra való nyitottságot.

A bútortervezésről szóló átfogóbb cikkek mellett hírt adott az asztalosiparhoz kötődő technikai újításokról, alapanyagokról és ezek felhasználási módjáról, hibás megoldások javítási lehetőségeiről.

A folyóirat rendszeresen beszámolt a külföldi eredményekről, az építészeti és belsőépítészeti kiállításokról és lakberendezési vásárokról. Kaesz figyelemre méltóan sokat idézett az általa irányadónak tekintett osztrák szerzőktől, Adolf Loostól, Oskar Strnadtól és Josef Franktól. Gyakran ajánlott egyértelmű osztrák és német irányultságáról tanúskodó könyveket, amelyeket akkoriban az érdeklődő olvasó meg is vásárolhatott a Vállalkozók Lapja Könyvesboltjában.

Kaesz *A Bútor* 1936-os évfolyamában elindított egy 11 közleményből álló cikksorozatot a bútorstílusokról, amely a későbbi, méltán nagy sikerű, *A bútorstílusok* (majd *Ismerjük meg a bútorstílusokat*) címmel kiadott könyve előzményének tekinthető.

A Bútor című folyóiratnak érdemi versenytársa nem volt. 1932-ben ugyan útjára indult – és talán ennyiben mégiscsak *A Bútor* előzményének tekinthető – a *Tűzhely* című, rövid életű képes, lakberendezési havi lap, amely szintén a szemléletét erősen meghatározó

A Bútor belső borítója (1936. áprilisi szám) / Inside cover of A Bútor (April 1936 Issue)

Központi Színházjegyiroda árusító helyisége

Tervezte: Kocsz Gyula

Az árszínhelyiség főbázisát egy íves pultszerűség képezi, amely fémcszerkezetre épített, üvegszálalásos egyes árszínőrekeszekre oszlik. A középső sarokrészen a pentárral. A pult szelvényen fúrásrozott, alul alumínium lábazattal. A falak „Orgrón”-lapátával vannak borítva, a padló fekete-férfi metilacil-lapokból készült. A helyiség világítását egy luminalur-rendszert függőlémpa és a pult üvegrésze fölött végighaladó neoncső szolgáltat.

Fent: a helység jobb oldalának képe, a pult mellett fabarkolat, ennek felső részében műsortábla, közepe piros bőrborítvánnyal várógép, előtte fekete üveglapos kis kerek asztal. A táblánál a helység baloldala, a pult teljes képeivel; balról az alaprajz látható. Az asztalokmunkát készítette: Gonda Emil; fatápisza és festőmunka: Hantos István; réz- és fémmunka: Czabán András árkádot; kövőmunkák: Rajsa Ernő építész; neon- világítás: Zsuzs és társ, Pécel; felvétel: Belvárosi fotóműhely.

lisette, hogy pl. az emberek egyformán öltözköztése a világrések minden nagyvárosában ma természetes valaminek tűnik. Vajon ennek a bámulatos asszimilációnak — amennyiben éghajlati különbözőségek nem hatnak közre, — nem kellene-e vég-eredményben a laktskialakítás területén is érvényesülnie?

A párti vállalkozásítás ennek a kérdésnek vizsgálatakor előfordul lehetőséget nyújt. Számos nemzetközi mutató be ott szabványozásokról, amelyek történelpáraknak kézműves és lakóhelyi csatlakoztatásnyújtást jelentik, tehát félreérthetetlenül képviseli számunkra országunk mai formabizsáit. Ez itt tényleg egy bizonyos egyetemeséget figyelmeztetnek meg a közföldi vállalkozásokban képzés-

[illegible]

Csak az északi országok maradtak mitoszok és művészet önmegnyitlanként átkötöl, amely a kühn és imádat következményekképpen érte a kétféle formakultúráit. Azantoláparakat érte a tradíció és megtartatja azimára a néki való formanyelvét. Norvégien és Dánin kívül különösen Svédország mutat olyan hibeteket, amelyek lényegesen más selemet árasztanak, mint nagy kilátlási konkréncia. A stílusbéli megjelénés szempontjából

elgondolkodtató, ha tekintetbe vesszük, hogy a *Tér és Forma* előfizetői egy idő után automatikusan kézhez kapták *A Bútor* számaikat is.

Az 1936-os teljes évfolyam után, nagyjából a három éven át tartó megjelenési időszak felénél Kaesz módosította a koncepciót. Megtartva a korábbi rovatokat, a szélesebb előfizetői és olvasóközönség reményében

**Kaesz Gyula: Zeneszekrény. Intarziaterv: Lukáts Kató /
Gyula Kaesz: Music cabinet. Inlay design: Kató Lukáts**

[cca. 1935] *tiszafa borítás, különféle fákból való berakás*
(Iparművészeti Múzeum, Budapest) / *yew covering, inlay*
of different woods (Museum of Applied Arts, Budapest)
[120x66x46 cm]

Totó: Ámont Gallórt / Inarmí'vécroti Mí'zoim Búdnoct

**A Bútor 1937.
novemberi számának
cikke Kaesz Gyula
munkájáról / Article on
the work of Gyula Kaesz
in the November 1937
Issue of A Bútor**

Kaesz Gyula és Nádai Pál írásaira építve adott tájékoztatást a modern lakberendezés mibenlétéről. Az átlagolvasók oldaláról nézve a háziasszonyoknak szóló iránymutatások és a társasági élet szereplőinek otthonait alkalmoszerűen bemutató lapok rovatain kívül a *Színházi Élet* volt az, amelyik éppen az 1930-as évek közepe felé rovatvezetőjének, Simon Blankának köszönhetően a modernista vonulatot is igyekezett képviselni. A már említett, a belsőépítészetben otthonosan mozgó és kiváló publicista Nádai Pálnak, *A lakásberendezés művészete* című könyv szerzőjének számos cikke jelent meg például a *Színházi Élet*ben is, ugyanakkor *A Bútor*ba sosem írt. Érdekes tény az is, hogy Kaesz Gyula iparművészeti iskolai tanártársa, a belsőépítészetet is tanító Györgyi Dénes vagy másik kollégája, Szablya-Frischauf Ferenc sem szerepel *A Bútor* publikáló szereplői között.

Nehéz megítélni, hogy a szerzői kör szűkösségének háttérében mi állhatott, mindenestre látható, hogy a havonta megjelenő lapszámok tartalommal való feltöltése olykor nehézséget okozott.

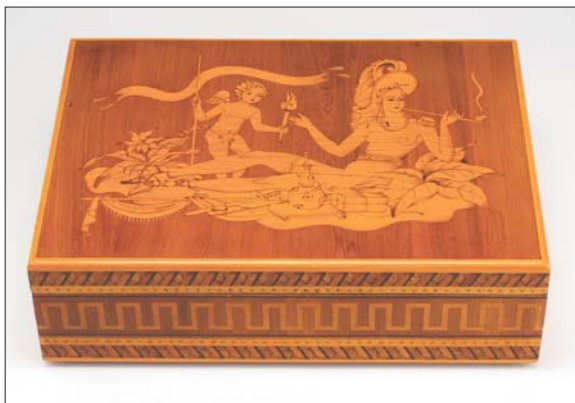
Több olyan cikk megjelent *A Bútorban*, amelyet közöltek a *Tér és Formában* is. Ez különösen akkor

és annak ízlésnevelése céljából nyitni akart a lakáskultúra irányába. A lap egyúttal alcímet is kapott: *Lakásberendezési folyóirat*. A szorosabban vett bútortervezéssel kapcsolatos írások mellett helyet kaptak a lakberendezés vagy enteriőralakítás egyéb területei is. Így például a dekoráció különböző lehetőségei: textíliák, kerámiák, egyéb dísz tárgyak és képzőművészeti alkotások szerepe a lakásban. Az ilyen jellegű írások szerzői között többször találkozunk feleségének, Lukáts Kató grafikusművésznek a nevével is. A későbbi számok már a kereskedelmi építészet példáiról, az üzletportálok és -belsők kialakításáról és irodahelyiségek berendezéséről is hírt adtak.

A folyóirat feltehetőleg néhány száz példányban jelent meg. Még a jelentősebb művészeti szakkönyvtárakban is alig lehet megtalálni mindegyik megjelent számát, az antikváriumok kínálatában pedig igazi ritkaságnak számít. Mindebből arra következtethetünk, hogy *A Bútor* hatása saját korában is csak szűk körben érvényesült.

A Vállalkozók Lapja célcsoportához tartozó *Tér és Forma* és *A Bútor* folyóiratok élete nemcsak szakmai és tartalmi szinten kapcsolódott össze szorosan, de a finanszírozást tekintve is. Ez lehet az egyik magyará-

Kaesz Gyula: Cigarettdoboz. Intarziaterv: Lukáts Kató / Gyula Kaesz: Cigarette box. Inlay design: Kató Lukáts
[cca. 1930] *tiszafa, cseresznyefa, diófa, jávorfa borítás*
(magántulajdon) / *yew, cherry wood, walnut, maple covering* (private collection) [7x25x17,7 cm]

Fotó: Áment Gellért

Repró: Soltészné Haranghy Ágnes

zat *A Bútor* sorsának alakulására. Mészáros Edgár, a felelős szerkesztő és lapkiadó 1938-ban bekövetkezett fájdalmasan korai haláláról mindkét lap hangsúlyos nekrológgal számol be. A *Tér és Forma* ugyan ezután is töretlenül folytatódott, de *A Bútor*-ból 1938-ban már csak néhány sovány, a postázás megkönnyítésére való hivatkozással a korábbinál kisebb formátumú és grafikailag is igénytelenebb szám látott napvilágot, majd minden különösebb előjel és figyelmeztetés nélkül megszűnt.

A Bútor utolsó számának megjelenése után űr támadt, amit később a *Magyar Iparművészet* 1944-es megszűnése súlyosbított. Hosszú évtizedek kellettek ahhoz, hogy az iparművészet és lakberendezés önálló periodikákat hívjon életre. Ennek fényében különösen nagyra becsülendő Kaesz Gyula lapszerkesztői tevékenysége, aki egy olyan – mind tartalmában, mind megjelenésében nemzetközi összehasonlításban is magas színvonalú – lakberendezési havilapot indított útjára, amely egyik legfontosabb forrásunkként szolgál a harmincas évek lakáskultúrájának megismerésében.

HORÁNYI ÉVA
művészettörténész

A Bútor címlapja
(1937. novemberi
szám). Címlapterv:
Kaesz Gyula /
Title page of A Bútor
(November 1937 Issue).
Cover design:
Gyula Kaesz

Lukáts Kató és Kaesz Gyula közös munkái

■ Kaesz Gyuláné Lukáts Kató (1900–1990) alkotásával mindenki találkozott már, hiszen a mai napig az ő rajzaival illusztrálva adnak ki újra olyan népszerű gyermekkönyveket, mint például a *Gógós Gúnár Gedeon*, vagy a *Zengő ABC*. A második világháború előtt elsősorban reklámgrafikusként tevékenykedett, de

Fotó: Szalatnyay Judit

Lukáts Kató: Doboz az Altmann & Kühne cukrászda számára / Kató Lukáts: Box for the Altmann & Kühne Confectionery
[cca. 1935] *papír, papírborítás / paper, paper covering*
[3x7x12 cm]

részt vett férje, Kaesz Gyula, és a textiltervező P. Szabó Éva munkáiban is bútorfestés, intarziadíszek, textilminták és falfestmények tervezésével.

A házaspár az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskolában ismerkedhetett meg az 1920-as évek elején, hiszen Kaesz ekkoriban az intézményben tanított, Lukáts pedig elkezdte a díszítő festészet szakot,¹ majd ezt félbehagyva két évvel később áttért a grafikára, melyet három évig látogatott.² 1925-ös házasságkötésüket követően Lukáts a férje tanácsára egy évig gyakornokként dolgozott a Globus nyomdában.³ Az 1930-as években reklámgrafikusként a műfaj

Kaesz Gyula – Lukáts Kató: Kétajtós szekrény / Gyula Kaesz – Kató Lukáts: Two-door wardrobe
1940 előtt, *kőrisfa, fényezett, festett (Iparművészeti Múzeum, Budapest) / before 1940, ash wood, polished, painted (Museum of Applied Arts, Budapest)*
[167x113x43 cm]

Fotó: Ánnet Cellárt / Iparművészeti Múzeum, Budapest

több ágában alkotott; számos plakát, hirdetés, prospektus, folyóiratcímlap, divatrajz, jelmezterv mellett kiemelkedőek csomagolópapírai és dobozai, melye-

ket hazai, osztrák és más külföldi édességipari, kozmetikumokkal és fehérneműgyártással foglalkozó vállalatok rendelték tőle. Az évtized közepén egy évig

Repró: Szalátvány Judit

**Lukács Kató szignetje /
Signet of Kató Lukács**
1930-as évek / 1930s

**Josef Frank: Szekrény /
Josef Frank: Cabinet**
[cca. 1937]
*mahagóni, „Fatima”
textillel bevont,
130x121,5x41 cm
(magántulajdon);
reprodukció /
mahogany, with
'Fatima' upholstery,
130x121,5x41 cm
(private collection);
reproduction [Åke H.
Huldt (red.):
Konsthantverk och
Hemslöjd i Sverige
1930–1940]*

Kaesz Gyula:
**Bárszekrény. Intarzia-
terv: Lukáts Kató /
Gyula Kaesz: Bar
cabinet. Inlay design:
Kató Lukáts**

[1936] *diófa, szemesjávor borítás, különféle fákból való berakás (Arte Galéria, Budapest) / walnut, sycamore maple covering, inlay of different woods (Arte Gallery, Budapest)*
[70x82x26,5 cm]

az Atelier művészeti és tervező műhelyiskolában tanított.⁴ A második világháború után elmaradtak megrendelése, és áttért a könyvtervezésre és -illusztrálásra. A Móra kiadó munkatársaként számtalan gyermek- és ifjúsági könyv készült rajzaival.

A házaspár közös munkáinak egyedülálló darabja a festett szekrény, ami szerepelt 1940-ben az *Új magyar otthon* című kiállításon.⁵ A Kaesz által tervezett egyszerű, hasáb alakú bútordarabot Lukáts tarka, népies, nagy léptékű, textiltervre emlékeztető mintája díszíti. A vörös háttérben fehér, itt-ott szürkés-kékkel és fekete kontúrral árnyalt, magyar népi hímzésekre emlékeztető stilizált virágok és madarak láthatók, közöttük csillagok, és szív alakú motívumok. Valószínűleg Josef Frank bútordarabjai inspirálták őket, aki több, hasonló lábazattal ellátott, virágmintás, hasáb alakú szekrényt tervezett, például az 1937-es, *Fatima* fantázianévű textillel bevont mahagóniszekrényt.

Lukáts több faberakást is tervezett Kaesz bútoraihoz. Némelyiken a bútordarab funkciójára utaló képet ábrázolt. Ilyen például a fiókos írószekrény⁶ le-

hajtható lapján a levélíró nőalak, vagy a cigarettásdoboz⁷ pipázó hölgye, a zeneszekrényre⁸ pedig különböző hangszerekből, kottajelekből álló kompozíciót tervezett.

A fiatal nőalak többi intarziatervének is előszeretettel használt témája volt. Ilyen az a bárszekrény is, ami az 1936-os Budapesti Nemzetközi Vásáron a „Polgári kislakás berendezése” elnevezésű térben volt látható. A berendezést Kaesz Gyula, a textileket P. Szabó Éva tervezte. A szekrény ajtaján egyik kezét egy párnán pihentető, félalakosan ábrázolt fiatal nőalak látható. Lukáts gyűjtötte és inspirációként használta a Wiener Werkstätte művészeinek katalógusait;⁹ hagyatékában több grafikát találhatunk többek között Dagobert Peche munkái közül. Peche nőalakjainak hatása egyértelműen látszik Lukáts több reklámgrafikáján, és ennek a bárszekrénynek az ábrázolásán is. Érdekes összevetni Peche egyik plakáttervével, ami Lukáts hagyatékában is megtalálható.¹⁰ A nőalak fejtartása, a hajviselet, a hófehér arcon a vékony, hosszú szemöldök alatt a mandulavágású szemek, a sötét, aránytalanul kisméretű száj, a vékony, hegyes ujjak, melyek alig érintik a bennük tartott virágszálat, mind nagyon hasonlítanak Peche munkájára.

Lukáts több intarziáját csak vázlatrajzokról, fotókról ismerjük. Ezek egy része magántulajdonban található, néhány pedig az Iparművészeti Múzeumban.¹¹ 1937-ben *A Bútor* című folyóiratban is megjelentek intarziás bútorainak fotói.¹²

Érdekes bútordarabok azok, melyeket Lukáts Kató csomagolópapír-terveivel vontak be, ilyen például a Benyovits Sándor lakberendezési üzlete számára készült papírral bevont újságtartó,¹³ illetve a házaspár egykori lakásában látható, kis méretű polc, ami az Altmann & Kühne vállalatnak készült, kínai jeleneteket ábrázoló csomagolópapírral van bevonva.

Lukáts textilterveket is készített P. Szabó Éva felkérésére, melyeket a takácsmester műhelyében kézi nyomással, a mintában Lukáts Kató nevének feltüntetésével kiviteleztek.¹⁴ Négy terve közül kettő szerepel férjének enteriőrjeiben is.¹⁵

A *Napraforgó* elnevezésű textiltervén stilizált növények, virágok között madarakat ábrázolt. Több különböző színek kombinációjában nyomták, például fehér,

Kalota, nyomott mintás szövet.
Terv: Lukáts Kató / 'Kalota'. Printed fabric.
Design: Kató Lukáts
 [1936] pamutszövet, textilnyomás
 (Iparművészeti Múzeum, Budapest) / cotton fabric, textile printing (Museum of Applied Arts, Budapest)
 [30x40 cm]

fekete, de barna háttérrel is, a minta pedig hol citromsárga, kék, sötétrózsaszín, hol melegebb árnyalatú: barna, narancssárga, sárga volt. Kaesz hagyatékában található fotókon láthatunk ezzel a mintával díszített kárpittal bevont fotelt, valamint díszpárnát is.¹⁶

A *Kalota* nevű textil magyar népviseletbe öltözött alakokat, szarvast, templomot ábrázolt. Használták bútorok kárpitjaként és női ruhák alapanyagaként is. Terrakottaszínű alapon fehér mintával áttetsző függönyön alkalmazták abban az enteriőrben, amely a házaspár és P. Szabó Éva közös munkája volt, az Altmann & Kühne cukrászda berendezése. Kaesz tervezte a portált és a bútorokat, P. Szabó a kárpitot, Lukáts pedig a függönyt, a faliképet, és az általa a vál-

latnak készített csomagolópapírokkal rendezték be a kirakatot és a polcokat.¹⁷ Ezt a tervet kiállították 1935-ben a *Szép otthon – Boldog élet* kiállításon,¹⁸ valamint a Milánói Triennálén 1936-ban.¹⁹

Lukáts falfestményeket is készített, az egyiket szintén ebbe a térbe, azonban sajnos csak fotókon látszik nem túl jó minőségben.²⁰ Korabeli leírások alapján, és Kaesz tervrajzát felhasználva készült egy színes rekonstrukció arról, hogyan nézhetett ki ez a tér színesben.²¹ Ezen azonban Lukáts egy másik rajza szerepel, mivel a fotókon látható eredeti terv nem került elő.

A házaspár közös munkájának az eddig tárgyaltaknál jóval későbbi példája Kaesz Gyula *A bútorstílusok* című könyve, ami az *Ismerjük meg...* sorozat kötete-

→
Kalota, nyomott mintás szövet, másik színállással. Terv: Lukáts Kató / 'Kalota'. Printed fabric with another resolution.
Design: Kató Lukáts
 [1936] pamutszövet, textilnyomás
 (Iparművészeti Múzeum, Budapest) / cotton fabric, textile printing (Museum of Applied Arts, Budapest)
 [43x40 cm]

Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

Napraforgó, nyomott mintás szövet. Terv: Lukáts Kató / 'Sunflower'. Printed fabric. Design: Kató Lukáts

[1936] lenvászon, textilnyomás (Iparművészeti Múzeum, Budapest) /
linen, textile printing (Museum of Applied Arts, Budapest) [29,5x44 cm]

ként jelent meg 1962-ben.²² Lukáts Kató készítette a borítóját, a kötéstervét, és az illusztrációit: a stílus-korszakokról szóló fejezetek elején az adott kor divatja szerint öltözött emberalakokat, párokat ábrázoló rajzokat.

Lukáts itt ismertetett munkái egyedi, kiállításokra és saját használatra készült darabok, életművében ki-

térőknek számítanak, hiszen elsősorban grafikus és illusztrátor volt. Textilterveit nem sorolnám legjobban sikerült alkotásai közé, intarziáin azonban látható az a precíz, kifinomult rajzkészség, ami grafikáit is jellemzi.

EGGER ZSÓFIA
művészettörténész

Lukáts Kató:
Illusztráció Kaesz Gyula
A bútorstílusok című
könyvének Szecesszió
fejezetéhez /
Kató Lukáts:
Illustration to the
chapter Secession of
the volume Furniture
Styles by Gyula Kaesz
[Gondolat Kiadó,
Budapest, 1962]

Jegyzetek

1. MOME Lt. 6/a Nappali tagozatos hallgatók anyakönyvei, 25. kötet, 1920/1921, 62.
2. MOME Lt. 6/a Nappali tagozatos hallgatók anyakönyvei, 25. kötet, 1920/1921, 62.; 27. kötet, 1922/1923, 32.; 28. kötet, 1923/1924, 116.; 29. kötet, 1924/1925, 163.
3. Lukáts Kató önéletrajza. Kézirat. Kiss Éva tulajdona.
4. Bakos Katalin: Az Atelier művészeti tervező és műhelyiskola 1931–1948. In: *Reform, alternatív és progresszív műhelyiskolák 1896–1944*. Szerk. Köves Szilvia, Magyar Iparművészeti Egyetem, Budapest, 2003. 77.
5. *Tér és Forma*, 1940/2, 29.
6. Iparművészeti Múzeum, Bútorgyűjtemény, ltsz.: 91.39.1.
7. Magántulajdon.
8. Iparművészeti Múzeum, Bútorgyűjtemény, ltsz.: 80.245.1.
9. A Wiener Werkstätte hatásáról Lukáts Kató művészetére részletesebben írtam a szakdolgozatomban: Egger Zsófia: *Lukáts Kató munkássága, különös tekintettel csomagolásaira az 1930-as években*. Szakdolgozat. 2012.
10. Dagobert Peche: Plakat für die Mode-Abteilung der „Wiener Werkstätte“, Iparművészeti Múzeum, Adattár, ltsz: MLT-6747.

11. Vázlatrajz: Iparművészeti Múzeum, Adattár, ltsz: KRTF-3422/8; fotó: ltsz: FLT-25.386.
12. *A Bútor*, 1937/9–10, 136–137.
13. Iparművészeti Múzeum, Bútorgyűjtemény, ltsz: 92.67.1.
14. P. Szabó Éva: Textiltervezők a két háború között. Kaesz Gyuláné Lukáts Kató. *Ipari Művészet*, 1967/2, 58.
15. A másik kettőről lásd: Egger Zsófia: Lukáts Kató kapcsolata a lakberendezéssel az 1930-as években. In: *Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920–1940*. Katalógus. Szerk. Horányi Éva, Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2012, 96–97.
16. Kiss Éva: *Kaesz Gyula (1897–1967)*. A szerző saját kiadása, [h. n.], 2000, 57., 88.
17. Egger Zsófia: Mesebolt – Kaeszné Lukáts Kató csomagolásai a bécsi Altmann & Kühne csokoládéüzlet számára. *Artmagazin*, 2015/10 (84.), 18–25.
18. Dr. Czákó Elemér: Feljegyzések ötvenes kiállításunkról. *Magyar Iparművészet*, 1935/9–10, 230.
19. P. Szabó Éva: Kaesz Gyula. *Művészet*, 1970/2, 25.
20. *Tér és Forma*, 1936/2, 56.
21. Szmolka Zoltán: Rekonstrukció Kaesz Gyula tervrajza alapján. *Artmagazin*, 2015/10 (84.), 23.
22. Kaesz Gyula: *A bútorstílusok*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1962.

Napraforgó,
nyomott mintás szövet,
másik színállással.
Terv: Lukáts Kató /
‘Sunflower’. Printed fabric
with another resolution.
Design: Kató Lukáts
[1936]
lenvászon, textilnyomás
(Iparművészeti Múzeum,
Budapest) / linen, textile
printing (Museum of
Applied Arts, Budapest)
[29,5x44 cm]

Hírek

■ **Az ismeretlen görög** – Huncutságok a pesti éjszakában címmel nagy sikerű kiállítást rendezett öt közgyűjtemény és hat magángyűjtő anyagából válogatva Molnár Dániel színháztörténész Budapesten, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban. A 2016. december 9-én nyílt, és meghosszabbítás után 2017. május 7-én zárult tárlat most Kecskeméten, a Bozsó Gyűjtemény épületében látható 2017. június 24-től augusztus 13-ig. (Klapka u. 34.)

■ **HEREND I DNEREH** címmel nyílt kiállítás herendi porcelánokból 2017. május 5-én Gyulán, az Almásy-kastélyban. (Kossuth u. 15.) A tárlat a manufaktúra 16 000 formát és közel 4000 mintát tartalmazó anyagából mutat be válogatást az október 1-ig nyitva tartó tárlaton.

■ **Kortárs képzőművészek reflexiói az autizmusra** címmel két helyszínen, a Kortárs Művészeti Intézetben (Dunaújváros, Vasmű út 12.) és a Szent István Király Múzeum kiállítóhelyén (Székesfehérvár, Megyeház u. 17.) látható kiállítás 2017. június 2. és július 30. között.

■ **Múzeumok Éjszakája** – az éjszaka, amikor minden életre kel. – 2017. június 24-én, szombaton várja a közönséget a nagy sikerű rendezvénysorozat. Idén a programok „fővárosa” Debrecen, a kiemelt téma pedig az értékkörzés lesz.

■ **Különlegességek, ritkaságok** a Szombathelyi Képtár grafikai gyűjteményében címmel nyílt kiállítás 2017. május 11-én. (Rákóczi Ferenc u. 12.) A képtár 3000 grafikából

álló gyűjteményéből mintegy 50 alkotást mutatnak be a június 25-ig látható tárlaton: Albrecht Dürer 1511-ben készült fametszetét, 17–18. századból származó városképeket ábrázoló grafikákat, valamint ismert mesterek által készített portrékat.

■ **Láthatatlan** – Elődeink tárgyai a sötétből. – 2017. április 28. és szeptember 30. között tapintható a tárlat a Móra Ferenc Múzeum Kultúrpalotájában. (Szeged, Roosevelt tér 1–3.) Az elsötétített teremben különböző néprajzi tárgyakat érinthetnek meg a látogatók, és a szaglásukat is próbára tehetik.

■ **Bocskor, csizma, paduka.** Kalandozás a lábbeli körül címmel rendezte költözés előtti, utolsó időszaki kiállítását a Néprajzi Múzeum. (Budapest V. ker., Kossuth Lajos tér 12.) A tárlat az elmúlt 145 évben gyűjtött különleges lábbelik, valamint fotók és filmek segítségével vezeti végig a látogatót a mezítlábasságtól a cipők történetén. (2017. március 5-től november 30-ig.)

■ **XXXIX. Nyári Tárlat** – A REÖK Regionális Összművészeti Központ 2017. május 20. és július 16. között rendezi meg biennálé rendszerű kiállítását, mely az ország egyik jelentős képzőművészeti seregszemléje. (Szeged, Tisza Lajos krt. 56.)

■ **Kondor Béla** (1931–1972) gyűjteményes kiállítása látható a Várkert Bazár Testőrpalotájában 2017. március 31. és július 2. között. (Budapest I. ker., Ybl Miklós tér 2.) A művész hatalmas grafikai anyagot, különleges festményeket, érdekes modelleket, fotográfiákat hagyott hátra, ebből a gazdag életműből válogat a tárlat.

Fotó: a meghívó

■ **„Nagy halak emlékezete”** – A Budapesti Történeti Múzeum, Budapest Főváros Önkormányzata és a Pro Cultura Urbis Közalapítvány 2017. márciusában nyilvános képzőművészeti pályázatot hirdetett a Műegyetem rakpart előtti vízfelületen felállítandó nyári installációra. Április 28-án nevezték meg a húsz pályamű közül kiválasztott győztest, Farkas Zsófia óriás szobor-kompozícióját (kép), mely júniustól látható majd a Dunán.

■ **X. Nemzetközi Aventics Pneumobil verseny** – Mérnökhallgatók által tervezett és épített, sűrített levegővel hajtott járművek verse-

nyeztek 2017. május 5-én és 6-án Egerben. 7 ország 25 egyetemének 48 csapata állt rajthoz az idén már tizedszer megrendezett versenyen. A Riga Technical University BEST-Riga lett az első, 7402 méteres távolsággal. Alig 200 méterrel maradt le a Debreceni Egyetem DE-Főnix csapata, a harmadik helyen pedig az egyetem másik csapata, a DE-PuffAIR végzett.

■ **A Museum Dance Off** versenyen a miskolci Herman Ottó Múzeum táncos videója 41 versenyző közül Európa legjobbjaként jutott a döntőbe, ahol amerikai, kanadai és ausztrál intézményeket több mint százezer szavazattal megelőzve világső lett a 2017. május 9-i internetes versenyen. A fergeteges, vidám táncot a múzeum dolgozói, a Kaffka Margit Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Iskola táncsoportja mutatják be a videón, melyet a múzeum honlapján – hermuz.hu – bárki megtekinthet.

■ **„...a kék magasba szállok...”** címmel Erzsébet királyné tiszteletére rendezett zászlókiállítást 19 kortárs textilművész, erre az

alkalomra készített munkáiból a Gödöllői Iparművészeti Műhely a GIM Házban. (Körösfői u. 15–17.) A 2017. április 22-én nyílt tárlat szeptember 10-én zárul.

■ **Időmetszetek** – Árvay Zoltán képzőművész korszakaiból címmel rendeztek tárlatot, mely 2017. május 5. és június 30. között látható a Gogol 9 Galériában. (Budapest XIII. ker., Gogol u. 9.)

■ **Patina** címmel látható 2017. május 20. és július 2. között a XIV. Vásárhelyi Fotószimpózium beszámoló kiállítása a Tornyai János Múzeum Alföldi Galériájában. (Hódmezővásárhely, Kossuth tér 8.)

■ **XXI. Országos Érembiennálé** – Az éremművészek legújabb alkotásait mutatják be a Soproni Múzeum Lábasházában (Orsolya tér 5.) 2017. június 18. és augusztus 6. között. A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége, Sopron Megyei Jogú Város és a Soproni Múzeum idén a reformáció 500. évfordulójára, Arany János születésének 200 éves, a Soproni Múzeum 150 esztendő és az Országos Érembiennálé 40 éves évfordulójára emlékező műveket várt az alkotóktól.

■ **A bőség zavara** – 80 éves a Plakát- és Kinyomtatványtár címmel rendezett kamara-kiállítást az Országos Széchényi Könyvtár. (Budapest I. ker., Szent György tér 4–5–6.) Aprónyomtatványok, meghívók, planétás kártya, képeslapok, minikártyák, rölapok, plakátok láthatók a 2016. október 24-én nyílt és 2017. július 31-én záruló tárlaton.

■ **Újrahasznosítás építésszemmel.** – Az óbudai Zichy-kastélyban a Hello Wood szervezésében 2017. április 25. és 28. között hazai és külföldi építészek részvételével rendezték meg a Városi Recycling Workshopot

és Konferenciát. A városfejlesztéssel, urbanisztikai témákkal foglalkozó előadások mellett 3-5 fős diákcsoportok is munkához láttak a felhívás szellemében, miszerint „Nincs elég ülőhely a köztereken? (...) Hiányát érzed a köztéri mosdóknak és a biciklidet sem tudod hová lekötni? (...)”. Megtervezték és a Flórián téren meg is valósították a témához kapcsolódó ötleteiket: a hulladék faanyagból készített és lefestett kerékpártárolót és ülőpadot (felső kép), valamint a kényelmetlen távolságra épített járda és lépcső miatt a sáros domboldalon való csúszkálást megakadályozó ügyes lépcsőt (alsó kép).

■ **A művészet rétegződése** – Le latitudini dell' arte II. – A 2015. július 12. és augusztus 17. között a genovai Palazzo Ducalében bemutatott magyar–olasz kortárs képző- és iparművészeti kiállítás – melyről lapunk 2015/8. számában olvashatnak – kibővített anyaggal a Pesti Vigadó V. emeletén lesz látható 2017. augusztus 9. és október 8.

között. (Budapest V. ker., Vigadó tér 2.) A magyar alkotók mellett 30 olasz művész is bemutatkozik, közöttük Isabel Consigliere *Sassolini bianchi* – Fehér kavicsok című installációjával (felső kép) és Francesco Vieri *Slowly at High Speed* – Lassan nagy sebességgel című művével (alsó kép).

Fotó: a művészről

Fotó: a művészről